

POMOSPOST

Uitneembaar:
**Poster
Handperen**
p. 18+19
A3

**2023
Lente**

- > 12 soorten kweeper
- > Vruchten zonder pitten
- > Vruchtbomen in kleine tuinen
- > De boomgaard van borg Rusthoven
- > en weer veel meer ...

Kwartaaluitgave van de Noordelijke Pomologische Vereniging

Van de voorzitter

Het bestuur kan opgelucht ademhalen, want de ledenadministratie is hersteld. Van een aantal leden ontbreekt echter nog de e-mail, waardoor wij hen geen aankondiging voor regiobijeenkomsten en andere activiteiten kunnen sturen. Misschien kunt u het ons nog toesturen. Johann Glazenburg beheert thans het ledenbestand en over zijn werk zijn we uiterst tevreden.

De eerste drie regiobijeenkomsten zijn geweest, respectievelijk in Siddeburen, Leerdam en Joure. We gaan het programma voor de bijeenkomsten wat eerder bekend maken en zullen de persberichten tijdig versturen, zodat iedereen zijn of haar komst beter kan plannen.

De nieuwe website van de NPV is operationeel. De verschillen met de vorige zijn klein gehouden, omdat er al genoeg verandert in de wereld. De vernieuwing is ook nodig door veranderende technieken en hogere eisen aan veiligheid van gegevens. Binnenkort wordt de website aangevuld met een webwinkel. Meer hierover en de producten die we gaan aanbieden, volgt. Bezoek de website eens.

De algemene ledenvergadering is op zaterdag 15 april a.s. De agenda, de notulen van de alv 2022 en het jaarverslag van de secretaris kunt u in dit blad vinden. De andere vergaderstukken kunt u downloaden van de website, www.npv-pomospost.nl bij 'Mijn NPV', of opvragen, zie het colofon van dit blad voor het telefoonnummer. Ook worden de stukken tijdens de alv uitgedeeld. Eventuele wijzigingen in de agenda worden bekendgemaakt op de website. Als u van plan bent de alv bij te wonen, wilt u zich dan uiterlijk een week van tevoren aanmelden, e-mail: info@npv-pomospost.nl of voorzitter@npv-pomospost.nl in verband met de voorbereiding van de lunch.

Ook bij deze alv wil ik u een middagprogramma aanbieden. Het doel hiervan is de Commissie van Uitvoering de gelegenheid te geven haar eindconclusie toe te lichten. Vorig jaar oktober kreeg deze commissie de opdracht uit te zoeken of het in de markt zetten van het fruit van de leden haalbaar is. Zij is enkele malen bijeengeweesen en heeft haar onderzoeksvragen beantwoord.

De Internationale Pomologentagung wordt op 26 augustus a.s. gehouden in de buurt van Cluj Napoca in Roemenië. Er is ruimte voor de NPV gereserveerd. Wilt u zich hiervoor op tijd aanmelden, zodat ik de reis kan organiseren.

Dat was het wel zo ongeveer.

Een bloemrijk voorjaar gewenst. Ik hoop u bij een regiobijeenkomst en bij de algemene ledenvergadering te ontmoeten.

Tammo Katuin, voorzitter

E-mail: voorzitter@npv-pomospost.nl

Tel. 06-306 071 13

*Ossenpeer in bloei, Lochem, april 2018.
Foto Marianne van Lienden.*

Colofon

Pomospost is een kwartaaluitgave van de Noordelijke Pomologische Vereniging.

Lidmaatschap NPV

U ontvangt de Pomospost bij het lidmaatschap van de NPV. Dit kan op elk moment ingaan.

Het lidmaatschap kost € 31,- per jaar.

Opzeggen van het lidmaatschap dient voor 1 december per e-mail of brief te worden doorgegeven aan de ledenadministratie.

E-mail: Ledenadministratie@npv-pomospost.nl

NPV-bestuur

Voorzitter: Tammo Katuin, Tel.: 06-306 071 13

E-mail: voorzitter@npv-pomospost.nl

Ledenadministratie: Johann Glazenburg

E-mail: ledenadministratie@npv-pomospost.nl

Vice-voorzitter & Documentatiecentrum:

Marianne van Lienden

E-mail: info@npv-pomospost.nl

Penningmeester: Richard van Dijk

E-mail: penningmeester@npv-pomospost.nl

Tel.: 06-226 392 81

Leden: Mark Turksma

E-mail: promotie@npv-pomospost.nl

Marien Zeilstra

Teun Kooistra, 1ste secretaris

Contributie en betalingen

IBAN: NL89 INGB 0000 254 692

t.n.v. Noordelijke Pomologische Vereniging

Website: www.npv-pomospost.nl

Webmaster: Bert Koppe

E-mail: beheer@npv-pomospost.nl

Facebook: Bart van Lienden

<https://www.facebook.com/NPVPomologie>

Redactie Pomospost

Eindredactie: Marianne van Lienden

Redactie: Jan Veel

Tekstcorrectie: Margitta Deiman

Vormgeving en opmaak: Bert Koppe

Druk: SchuttersMGZ

Informatie

Stuur uw vraag naar: info@npv-pomospost.nl of mail of bel met de voorzitter, Tammo Katuin, zie colofon.

Uiterste aanleverdata kopij 2023

Zomernummer: 17 april

Herfstnummer: 17 juli

Winternummer: 16 oktober

In dit nummer

Kweeperenrassen
onderzocht

10

Ingrid Marie en Filippa

26

Boomgaard
Rusthoven

12

Vruchten zonder
pitten

29

Vruchtbomen in
kleine tuinen

22

En verder ...

- 5 LAATSTE FRUITVEILING FRUITMASTERS
- 6 UITNODIGING ALV NPV OP 15 APRIL
- 16 DE BOOMGAARD BIJ HUIZE VELDZICHT
- 18 POSTER HANDPEREN UITNEEMBAAR A3-FORMAAT
- 20 AGENDA
- 21 WELKE FRUITRASSEN ZIJN ZEFBESTUIVEND?
- 30 OPROEP NEDERLANDS FRUITNETWERK
- 32 BOEKENWURM: SCHENKINGEN EN AANKOPEN
- 34 CREATIEF CULINAIR: FRUITRECEPTEN BIJ DE POSTER

Nieuws & wetenswaardigheden

CGN-appelbomen in de bloei

Wie de afgelopen weken in de Betuwe is geweest, heeft het ongetwijfeld gezien: de appelbomen bloeien weer prachtig. Zo ook de bomen van de CGN-appelcollectie. Hoe behouden en gebruiken we de genetische diversiteit van deze oude Nederlandse appelrassen?

Oude appelrassen in Randwijk en op de campus

In een Randwijkse boomgaard en verspreid over de campus van Wageningen University & Research staan de CGN-appelbomen in volle bloei. De collectie bestaat uit zo'n 200 rassen van de appel (*Malus domestica*), waarvan voornamelijk (erfgoed)rassen uit Nederland. Deze rassen zijn speciaal uitgekozen om het culturele erfgoed van Nederland te bewaren en de genetische diversiteit in Nederlandse appels te behouden. Genen bepalen de eigenschappen van een appelras, zoals bijvoorbeeld de bloeitijd van de boom en de smaak, vorm, grootte en kleur van de appels. Het materiaal wordt gebruikt voor aanplant in nieuwe boomgaarden van fruitverenigingen, onderzoek en veredeling. Hoe meer genetische diversiteit, hoe meer keuze de gebruikers van het materiaal hebben.

Op de WUR-campus en Wageningen Student Farm staat een deel van de Randwijkse rassen dubbel, een veiligheidsduplicatie voor als de bomen in Randwijk verloren gaan. Daarnaast vormen ze samen een tijdlijn van de appelproductie in Nederland: van de wilde appels uit Kazachstan tot de moderne rassen die je ook in de supermarkt vindt. De appelbomen op de campus worden extensief beheerd zonder bestrijdingsmiddelen.

Van losse appelrassen tot levend erfgoed

Hoe komt zo'n appelcollectie tot stand? Al sinds 1976 verzamelen verschillende overheidsinstellingen een variatie aan appelrassen. Deze rassen werden niet meer gebruikt in de commerciële teelt, maar waren waardevol voor onderzoek en veredeling vanwege hun schat aan genetische diversiteit. In 1998 is een selectie van deze rassen aangeplant op de proeftuin Randwijk en kwam de collectie onder beheer van het CGN. Sinds 2018 is de collectie omgevormd tot een Nederlandse erfgoedcollectie en worden buitenlandse rassen en onderzoeksmateriaal stapsgewijs vervangen door oude Nederlandse rassen. Veel erfgoedrassen worden aangeleverd via het Nederlands Fruit Netwerk (NFN), waarmee het CGN intensief samenwerkt om de collectie te verbeteren en uit te breiden. Zo vormt

het Nederlandse levend erfgoed de kern van onze appelcollectie.

Beheer en onderzoek

De appelbomen in Randwijk worden beheerd volgens moderne inzichten. Jaarlijks controleert de Naktuinbouw de gezondheid van de boomgaard en worden zieke bomen vervangen. Regelmatig wordt de collectie uitgebreid met nieuwe rassen.

Naast het leveren van materiaal aan onderzoekers doet het CGN zelf ook onderzoek aan de appels. Momenteel onderzoeken we o.a. de mogelijkheden van cryopreserving als veiligheidsduplicaat voor de appelcollectie. Hierbij worden takjes enthout met knoppen met stikstof ingevroren tot -165°C. Het voordeel van deze methode is dat we materiaal op een kleine oppervlakte kunnen bewaren. Zo kunnen we de rassen veiliger en makkelijker behouden, omdat een boomgaard veel ruimte inneemt en gevoelig is voor weersomstandigheden.

Daarnaast zijn ze vorig jaar (in 2021, red.) gestart met SNP-analyses (spreek uit als: 'snip'), waarbij stukjes DNA uit jonge appelblaadjes vergeleken worden met het DNA van bekende appelrassen. Dankzij deze analyses en de kennis van pomologen van het NFN kunnen ze de rassen nauwkeuriger determineren. Zo behouden ze de grote diversiteit aan bijzondere Nederlandse appels.

Bron: CGN Nieuwsbrief, WUR.

Ook verschenen bij: www.agf.nl, 11 mei 2022.

Bezoek van het NFN aan de boomgaard van het CGN op 1-11-2022.

Aanvullingen en verbeteringen

- > In het artikel over walnoten, winter 2022, p. 15, zijn de foto's Boven Dionym, midden Amphyon, onder Blanco en Bright Pit niet door Arie Bruin gemaakt, maar van het internet gehaald.
- > Onderaan de tabel in hetzelfde artikel, p. 17, is de tekst "Roosyla is voorheen nr. 21." Niet correct, zoals al blijkt uit de gegevens in de tabel.

Laatste fruitveiling FruitMasters

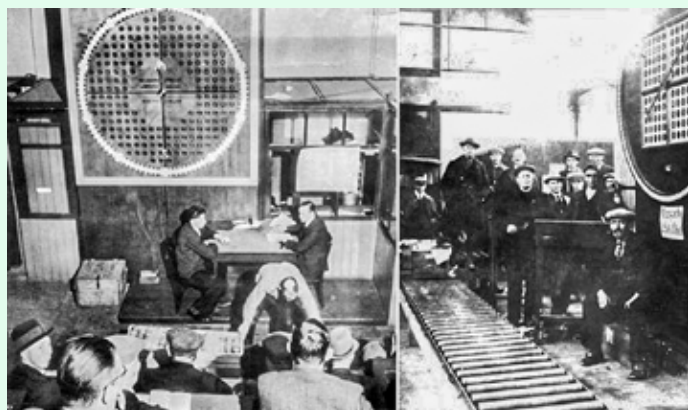
Op vrijdag 23 december 2022 werd voor de laatste keer fruit geveild via de klok bij FruitMasters in Geldermalsen. Na 118 jaar breekt een nieuw tijdperk voor de coöperatie aan zonder klokverkoop. De dagelijkse handel in fruit blijft, maar om sneller in te spelen op de kansen in de markt wordt vanaf 27 december 2022 de daghandel via het commerciële verkoopteam van FruitMasters gefaciliteerd. Een bijzonder moment voor de coöperatie en haar kopers waar natuurlijk bij stil werd gestaan.

De koperstribune in 1925.

Al sinds de oprichting in 1904 wordt het fruit in Geldermalsen meerdere keren per week voor de klok geveild. “Met trots kijken we naar het verleden en hetgeen de veilingklok onze coöperatie sinds de oprichting van ‘Veiling Vereniging Geldermalsen en Omstreken’ heeft gebracht”, vertelt commercieel directeur Adriaan Vis. “De laatste 30 jaar zijn we flink gegroeid en hebben we de vraag vanuit de markt zien veranderen. Waar, wanneer en hoe mensen fruit kopen en consumeren, verandert snel. Als antwoord hierop vraagt de markt meer en meer naar klantspecifieke verpakkingen en concepten. Daarnaast zoeken groentebouwers en verspecialisten naar meer continuïteit in de beschikbaarheid van vers en gezond fruit.”

Om nog beter op de klantwens in de dynamische daghandel in te spelen, wordt deze vanaf 27 december 2022 niet meer via de veilingklok en alleen nog commercieel gefaciliteerd. “Uitgangspunt hierin blijft onveranderd en dat is het juiste product te koppelen aan de juiste klant. Door de marktgerichte focus van het commerciële verkoopteam kunnen wij iedere wens naadloos invullen,” vertelt Vis. De commerciële organisatie van FruitMasters staat klaar om de klanten en ook de huidige kopers voor de daghandel te blijven bedienen. “De wensen van de klokkopers zijn hierbij de basis”, vertelt Zweer van Aalsburg verantwoordelijk voor de commerciële daghandel. “Voor kopers blijft de mogelijkheid bestaan om het product te zien.

De veilingklok in Geldermalsen in 1925.

Hiervoor kunnen ze nu 5 dagen per week op afspraak terecht bij ons in Geldermalsen.” Kopers zijn dagelijks verzekerd van een groot aanbod aan dagverse producten. Afhankelijk van het seizoen bestaat het assortiment uit een uitgebreide selectie aan rassen, maten en klassen in hard-, zacht- en steenfruit. Van topklasse Prestige Fruit en KANZI® appels, tot aan specialiteiten en buitenmaten. “Ons team staat klaar om kopers van een goed advies te voorzien om zo hun wensen op een perfecte manier in te vullen”, vult Van Aalsburg aan. “De logistieke snelheid van de veiling blijft behouden, waardoor het product in een mum van tijd beschikbaar is voor verlading naar de klant. Korte lijnen, daar draait het om.”

De laatste veiling werd bijgewoond door kopers, telers, oud veilingmeesters en medewerkers van FruitMasters. Tijdens de veiling werd stilgestaan bij de lange geschiedenis en werden herinneringen opgehaald. De laatste kistjes appels, peren en zachtfruit zijn geveild voor het goede doel en gekocht door klokkopers Arie den Dekker, Jesper Duwel en S.C. van Ravenswaaij. FruitMasters heeft de opbrengst verdubbeld en totaal is € 3.420,- gedoneerd aan KiKa (Stichting Kinderen Kankervrij).

FruitMasters, publicatiedatum: 2 januari 2023.

De laatste kistjes werden geveild voor het goede doel KiKa. Van links naar rechts: veilingmeester Henk van Oosteren, de laatste kopers en veilingmeester Zweer van Aalsburg.

De veiling in Geldermalsen in 1925.

NPV Nieuws

Uitnodiging voor de algemene ledenvergadering van de NPV op zaterdag 15 april 2023

Plaats: Restaurant De Tippe, Lesturgeonplein 5a, 8381 BX Vledder.

Agenda

9.30 - 10.00 uur Binnenkomst met koffie/thee.

10.00 - 12.30 uur Huishoudelijk gedeelte.

1. Opening en vaststelling agenda.
2. Notulen van de algemene ledenvergadering op zaterdag 8 oktober 2022. Zie hiervoor dit blad.
3. Mededelingen en ingekomen stukken.
4. Jaarverslag 2022 van de secretaris. Zie hiervoor dit blad.
5. Jaarprogramma 2023.
6. Financieel verslag 2022 en begroting 2023 NPV.
7. Verslag van de kascommissie en benoeming van de nieuwe kascommissie.
8. Presentatie financieel verslag 2022 en begroting 2023 Stichting Fruithof Frederiksoord.
9. Bestuursverkiezing. Aftredend en niet herkiesbaar is Teun Kooistra. Marianne van Lienden is aftredend en herkiesbaar. Kandidaten voor het bestuur kunnen zich aanmelden bij de secretaris, met ondertekening van de aangever, tot statutair uiterlijk zeven dagen voor de algemene ledenvergadering.
10. Stand van zaken van de financiële gezondheid van de Fruithof en het beheer van de collectie.
11. Rondvraag.
12. Sluiting van het huishoudelijke gedeelte.

12.30 – 13.30 uur Lunchpauze

13.30 – 14.30 uur Middagprogramma

's Middags brengt de Commissie van Uitvoering – opgericht tijdens de vorige alv – verslag uit van haar onderzoek naar de haalbaarheid van het in de markt zetten van het fruit van de leden. Zij is enkele malen bijeengewees en zal haar eindconclusie toelichten.

Bericht van deelname aan de alv.

Voor een lunch wordt gezorgd. In verband hiermee is het noodzakelijk dat u ons voor 7 april wilt laten weten of u van plan bent deel te nemen aan de ledenvergadering, inclusief het middagprogramma.

De vergaderstukken bij de agendapunten 4 en 5 kunt u downloaden van de website, www.npv-pomospost.nl bij 'Mijn NPV', of opvragen, zie het colofon van dit blad voor het telefoonnummer. Ook eventuele wijzigingen in de agenda worden bekend gemaakt op de website. Bovendien worden de stukken tijdens de alv uitgedeeld.

Jaarverslag 2022 van de secretaris

In 2022 kon de vereniging weer normaal vergaderen en zijn diverse activiteiten weer opgepakt. De algemene ledenvergadering was in oktober en werd bezocht door vijftien leden. Na het huishoudelijk gedeelte presenteerde een student aan het Van Hall Instituut in Leeuwarden het businessplan voor de verwerking van het fruit van de leden, dat zij in opdracht van de vereniging had geschreven. De verkoop van fruit en fruit gerelateerde producten kan een meerwaarde vormen voor mensen met (plannen voor) aanplant van fruitbomen om lid van de NPV te worden. Na een levendige discussie werd de vraag of het businessplan past bij de missie van de NPV positief beantwoord. Aansluitend is een Commissie van Uitvoering opgericht die nog bezig is met het onderzoek naar de mogelijkheden voor fruitverkoop.

Naar aanleiding van bovengenoemde plannen wil het bestuur een webwinkel beginnen voor online verkoop van diverse fruit gerelateerde producten. De webmaster is bereid deze op de website te zetten en wil de website meteen een facelift geven.

Tijdens de alv is de werkwijze gekozen voor het opschonen en verrijken van de adressen van de leden. Daartoe hebben twee actieve leden, Margitta Deiman en Johann Glazenburg, ieder een deel van het ledenbestand gekregen en de leden gebeld of aangeschreven. Deze klus is afgerond.

De financiële stukken 2021 en een beleidsplan voor 2022 van de Fruithof ontbraken tijdens de alv wegens afwezigheid van een bestuurslid van de Fruithof (de voorzitter had zich ziekgemeld en kon op korte termijn geen vervanger vinden). Daardoor konden de aanwezigen zich geen mening vormen over de financiële gezondheid van Stichting Fruithof Frederiksoord. De cijfers van de Fruithof waren wel besproken in het bestuur. De ledenvergadering heeft besloten dat de donatie voor het beheer van de collectie pas uitgekeerd wordt, nadat de voorzitter van de Fruithof alle financiële stukken voor aanvang van de volgende bestuursvergadering (in januari 2023) heeft ingeleverd.

De NPV is financieel gezond, zodat zij het contributiebedrag niet hoeft te verhogen.

De regiobijeenkomsten zijn hervat. Het doel van deze avonden is ledenwerving en daarom moet de inhoud verband houden met de doelstellingen van de vereniging, behoud en verspreiding van oude fruitrassen. De eerste bijeenkomst in 2022 vond plaats in Siddeburen. Andere activiteiten waren onze aanwezigheid bij de Lentefair en de Sappersdag in de Fruithof, de Markt van Melk en

Honing in Zuidlaren, de Moestuinfair in Stadskanaal, de Oogsttag in Westerbork, het Fruitweekend in Siddeburen en de Fruitpersdag in Zuidwolde.

NPV-lid Auke Kleefstra heeft de Nederlandse historische fruitrassen tijdens Europom 2022 in Zweden vertegenwoordigd.

Het bestuur heeft besloten volgend jaar tweeduizend euro te besteden aan uitbreiding van de collectie met erfgoeddrassen. Hiervoor kan subsidiegeld gebruikt worden, mits de subsidiegever het plan goedkeurt. Besloten wordt om 1500 euro te bestemmen voor tien fruitbomen en vijfhonderd euro voor het laten graven van de plantgaten en voor de materialen, zoals palen en compost. Meerkosten worden door de Fruithof betaald. Ook zal het bestuur 75 pruimenbomen enten om de pruimenbomen die in slechte conditie verkeren, te vervangen met de aantekening dat alleen Nederlands erfgoed wordt geënt en opgekweekt. Leidraad is de poster met dertig pruimenrassen die in het winternummer van Pomospost is afgedrukt.

De redactie van Pomospost bestond uit Marianne van Lienden, eindredacteur, Jan Veel, redactielid, en tekstcorrector Margitta Deiman, een nog steeds minimale bezetting die snel uitbreiding nodig heeft. De gemiddelde leeftijd van de twee redactieleden is 76 jaar. De vraag is hoe lang zij nog kunnen doorwerken in goede gezondheid.

Het bestuur bestond het volledige verenigingsjaar uit:

Tammo Katuin, voorzitter.

Marianne van Lienden, vicevoorzitter, 2de secretaris, eindredactie Pomospost, Documentatiecentrum.

Teun Kooistra, 1ste secretaris, bestuurslid Fruithof.

Richard van Dijk, penningmeester.

Marien Zeilstra, lid, voorzitter Fruithof.

Mark Turksma, lid, marketing.

Het bestuur vergaderde acht keer. Door uitval ten gevolge van ziekte kon Teun Kooistra de bestuursvergaderingen niet meer bijwonen sinds augustus. De vereniging telde op 31 december 735 leden en is hiermee terug op het aantal van 2020. De aanwas kan de vergrijzing van het ledenbestand niet bijhouden.

Marianne van Lienden-Geenen

2de secretaris

Februari 2023

Wandel mee tegen eenzaamheid

Notulen van de algemene ledenvergadering van de NPV

Datum: zaterdag 8 oktober 2022.

Locatie: Café-restaurant De Tippe, Lesturgeonplein 5, 8381 BX Vledder.

Aanwezige leden: 15 en 1 toehoorder.

Afwezig met kennisgeving: Teun Kooistra (ziek), Marien Zeilstra (ziek).

Notulist: Marianne van Lienden.

Agenda

- **Opening en vaststelling agenda.**

Voorzitter Tammo Katuin opent de vergadering en heet allen hartelijk welkom.

De agenda wordt ongewijzigd vastgesteld.

- **De notulen van de algemene ledenvergadering van 9 oktober 2021 worden ongewijzigd goedgekeurd en zijn daarmee definitief.**

- **Mededelingen en ingekomen stukken.**

Er zijn geen mededelingen en ingekomen stukken.

- **Het jaarverslag van de 2e secretaris over 2021 wordt ongewijzigd goedgekeurd.**

- **Jaarprogramma 2022.**

De nieuwe bestuursleden doen niet alleen veel voor de vereniging, maar hebben ook andere drukke werkzaamheden. Richard van Dijk, penningmeester, heeft een goed lopend eigen kantoor als accountant en belastingadviseur. Mark Turksma is communicatieadviseur en sinds kort 3e locoburgemeester en wethouder met vijf portefeuilles in de gemeente De Wolden. De bestuursleden Marien Zeilstra en Teun Kooistra hebben een dubbelfunctie: zij vertegenwoordigen de NPV in het bestuur van Stichting Fruithof. Wekelijks beheren zij men met de hulp van ongeveer twintig vrijwilligers de collectieboomgaard in Frederiksoord. Voorzitter Tammo Katuin en vicevoorzitter Marianne van Lienden houden zich bezig met promotie, ledenwerving en met de lopende projecten, zoals het perenproject, de NPV-Fruithof collectie en de contacten met zusterorganisaties, vooral met het NFN. Het bestuur wil de leden via de e-mail op de hoogte kunnen houden van de activiteiten van de vereniging. Doordat het ledenbestand lange tijd niet (goed) is bijgehouden – het bevat onder andere veel verouderde e-mailadressen – is de voorzitter op zoek naar enkele leden die willen helpen bij het opschonen van de ledenadministratie. Tijdens de ledenvergadering melden Johann Glazenburg en Margitta Deiman zich hiervoor aan. Beiden krijgen een gedeelte van de ledenlijst om te controleren. De vereniging heeft op dit moment 760 leden plus twaalf nieuwe leden. De voorzitter wil graag weer regiobijeenkomsten organiseren en probeert dit nog voor het eind van het jaar te realiseren.

- **Financieel verslag 2021 en begroting 2022. Verslag kascommissie en benoeming nieuwe kascommissie.**

De penningmeester geeft een toelichting bij de Staat van baten en lasten. Vanwege de pandemie was 2021 niet zo'n spannend jaar. Het batig saldo bedraagt 3513 euro. Het bedrag van duizend euro – de bijdrage van de NPV aan het DNA-onderzoek van appelaccessies van de NPV-Fruithof collectie – kunnen we uit de subsidiepot halen en aan het saldo toevoegen, omdat het geoormerkt geld “ten behoeve van het behoud van oude fruitrassen” betreft. In totaal zijn een kleine zevenhonderd voornamelijk Nederlandse appelrassen op DNA onderzocht. De NPV maakt al sinds de oprichting deel uit van het Nederlands Fruit Netwerk (NFN), een samenwerkingsverband

van collectiehouders van oude fruitrassen en het Centrum voor Genetische Bronnen Nederland (CGN) van Wageningen Universiteit Research (WUR). Het NFN onderzoekt en verzamelt Nederlandse erfgoedrassen en werkt samen met Stichting De Oerakker die tot doel heeft oude groente-, graan- en fruitsoorten en rassen te bewaren en te vermeerderen, de zogenaamde erfgoedrassen. Sinds 2020 mogen geen traditioneel Nederlandse rassen meer verloren gaan.

Willy Hollander merkt op dat een begroting ontbreekt. Vanwege de pandemie was voor 2021 geen begroting gemaakt, ook voor 2022 is het niet nodig. De penningmeester houdt de laatst opgestelde begroting aan, omdat die “normaal” was, met de aantekening dat die wordt aangepast, als de financiën zich ongunstig ontwikkelen. We zijn iets onder de begroting gebleven en deze trend willen we voortzetten door budgetneutraal te werk te gaan. Het bestuur moet toestemming voor extra uitgaven krijgen van de leden in een alv of ingelaste alv. Auke Kleefstra stelt voor dat tijdens de alv in oktober 2023 weer een begroting wordt gepresenteerd. Dit voorstel wordt goedgekeurd door de ledenvergadering.

Verslag van de kascommissie.

De kascommissie bestond uit Willem Riezebos en Henk Woldring. Willem Riezebos doet verslag van de bevindingen en stelt ook een reeks vragen die de voorzitter met ja beantwoordt en zo nodig toelicht. De NPV wil meer zijn dan een vereniging met een clubblad. Er is budgettering voor eventuele calamiteiten, bijvoorbeeld als covid-19 terugkeert. In een dergelijke situatie kan het bestuur het blad nog uitgeven, mits de leden hiervoor toestemming geven in een ingelaste alv. Het streefgetal van duizend leden is haalbaar. Het contributiebedrag is nog voldoende. De penningmeester antwoordt dat de vereniging financieel gezond is en hij vindt het leuk bij de NPV. Wat betreft de inkomsten uit spullen, bomen e.d. waren bijvoorbeeld de inkomsten uit de verkoop van naambordjes voor fruitbomen uitstekend. Voor eventuele meerkosten in 2023 is voldoende buffer. Over de samenwerking met de Fruithof is uitvoerig gesproken. Het bestuur is van mening dat we beter kunnen samenwerken dan elkaar tegenwerken.

De kascommissie stelt dat de stukken naar waarheid zijn ingevuld en dat de cijfers kloppen. Onder dankzegging aan de penningmeester verleent de algemene vergadering decharge aan het bestuur. Onder luid applaus wordt Willem Riezebos bedankt voor zijn gedegen werk in de kascommissie.

Benoeming nieuwe kascommissie

Willem Riezebos is aftredend. Henk Woldring wordt herbenoemd. Kees Sleutjes wordt benoemd tot nieuw kascommissielid. Willy Hollander is opnieuw reserve lid.

- **Presentatie financieel verslag 2020 en begroting 2021 Fruithof.** Het financieel verslag 2021 en de begroting 2022 van de Fruithof worden niet toegelicht door de voorzitter van de Fruithof, Marien Zeilstra, omdat hij ziek is. Deze stukken zijn besproken in een bestuursvergadering van de NPV. De Fruithof heeft een verlies gedraaid in 2021.

De Fruithof verkeert in een kritieke situatie: vroeger werd de grond gepacht, nu wordt 5,5 ha gehuurd. Dit betekent dat de huur op ieder moment opgezegd kan worden. Het bestuur van de stichting kan zelf bepalen wat er gebeurt met de collectie, omdat een stichting aan niemand verantwoording hoeft af te leggen, terwijl de vereniging financieel aansprakelijk is. Juridisch ligt het moeilijk, hoewel twee van de drie bestuursleden van de stichting (huidige situatie) tevens leden van het NPV-bestuur zijn. Toen er gezamenlijke vergaderingen waren om tot een goede samenwerking te komen (in 2010 en 2011),

werd het advies van de huidige voorzitter van de NPV om tot één bestuur te komen afgewezen.

De leden gaan niet akkoord met het uitkeren van de donatie 2021. De Fruithof moet de financiële stukken en een beleidsplan voor 2022 inleveren vóór de volgende bestuursvergadering op 18-1-2023 a.s., voordat de donatie uitgekeerd wordt.

- **Bestuursverkiezing.**

Volgens het rooster van aftreden 2021 zijn er geen bestuursleden van wie de termijn afloopt in 2022. Tijdens de bestuursvergadering van de NPV op 24 augustus jl. is het rooster van aftreden aangepast, omdat het in strijd was met de statuten. Het aangepaste rooster is als volgt: Vicevoorzitter Marianne van Lienden-Geenen en 1ste secretaris Teun Kooistra zijn aftredend in 2023. Marien Zeilstra en Mark Turksma treden af in 2024. Tammo Katuin, voorzitter, en Richard van Dijk, penningmeester, zijn aftredend in 2025.

- **Stand van zaken van de lopende projecten.**

Het internationale perenproject (IPP). De aanplant van 32 stoofperen in Abelstok (Wehe den Hoorn, Groningen) staat er redelijk bij. Willy Hollander is er onlangs gaan kijken en trof de boomgaard verwilderd aan. Het ontbreekt er aan onderhoud. De collectie stoofperen (120 stuks) en de bloedperen (50 variëteiten) op Kwekerij Ten Elsen staan er goed bij. Veertig in 2020 geënte perenboompjes worden vanaf maart 2021 opgekweekt door Auke Kleefstra.

De NPV heeft de Brunneper Bongerd in de gemeente Kampen ontworpen, de bomen geleverd en de aanleg begeleid. Ook hebben we zes oude perenbomen, die gerooid moesten worden vanwege de bodemsanering van het terrein, geënt. Deze oude perenrassen, onder andere Kleipeer en Winterlouwte, zijn toegevoegd aan het IPP en worden opgekweekt.

Het project Boomgaard Noorderwold Eemvallei van Het Flevolandschap is in het stadium dat we honderd fruitbomen kunnen uitzoeken voor levering in het najaar. De aanbesteding ligt niet bij ons, maar wordt door de beheerder zelf gedaan. De NPV krijgt een percentage van de aanneemsom.

De Internationale Pomologentagen in Zuid-Duitsland zijn op het laatste moment afgelast vanwege covid-19. De stoofperenposter in het lentenummer van Pomospost is in AO-formaat afgedrukt op fotopapier om te gebruiken als promotiemateriaal.

- **Rondvraag**

Op de vraag van Willy Hollander of de aanschaf van Noord-Nederlandse appelrassen uit de subsidiepot betaald kan worden, antwoordt de voorzitter bevestigend, mits de collectiecommissie hiertoe adviseert en de subsidiegever akkoord gaat.

De collectiecommissie zoekt nog leden met kennis en ervaring op het gebied van oude fruitrassen die de beide besturen willen adviseren over de NPV-Fruithof collectie. Willem Riezenbos meldt zich onder voorbehoud aan.

Auke Kleefstra vraagt hoe concreet de plannen voor nieuwe regio-bijeenkomsten zijn. Volgens de voorzitter zijn deze heel concreet: de eerste is bij Groencentrum Freek van der Wal in Siddeburen op een vrijdagavond in november. De datum wordt bekendgemaakt op de website en Facebook. Willem Riezenbos vraagt wat we gaan doen aan vergroting van kennis en kunde van de leden. De voorzitter stelt voor om een algemene cursus op te zetten. Willy Hollander merkt op dat Landschapsbeheer Drenthe al iets dergelijks organiseert. Kinderen hebben soms niets met fruitbomen, zegt Willem Riezenbos. De ervaring is dat veel jongeren boomgaarden aanleggen om zelfvoorzienend met fruit te zijn, zegt de voorzitter, en vaak worden zij lid.

- **Sluiting van het huishoudelijk gedeelte.**

De voorzitter bedankt alle aanwezigen voor hun bijdrage aan de ochtend en sluit de vergadering.

Het middagprogramma

Na de goed verzorgde lunch met goed smakende, royaal belegde broodjes licht Renske Atsma het project "Fruit uit uw boomgaard"

toe dat zij in opdracht van de NPV heeft geschreven (zie hiervoor het zomernummer 2022 van Pomospost). Erna ontstaat een pittige discussie tussen de aanwezige deelnemers die ervaring hebben met het persen van (appel)sap en het in de markt zetten ervan. Uiteindelijk wordt een commissie van uitvoering gevormd, die bestaat uit Piet Lautenbag (voorzitter), Margitta Deiman, Johann Glazenburg, Otto Vloedgraven en Mark Turksma. Afgesproken wordt dat deze commissie een aanstellingsbrief krijgt met daarin de opdracht en de bedoeling. Na de eerste bijeenkomst meldt de commissie zich met hun formulering van de opdracht. De voorzitter bedankt iedereen voor zijn of haar aanwezigheid en bijdrage en sluit de vergadering om 14.30 uur.

De Brunneper Bongerd in de natte maand januari 2023.

Salix Boomzorg
onderhoud van boom en landschap

boomverzorging
snoeien fruitbomen
landschapsonderhoud
erfplanting

www.salixboomzorg.nl | 06 486 972 37

Kweeperen

Een eerste vergelijking van 12 rassen in 2022

In 2015 ontving ik van de NPV via Marianne van Lienden enthout van een aantal kweepeer-soorten die nog niet erg bekend waren in Nederland. De volgende zes rassen groeiden uit tot bomen: Cydora Robusta, Danuviana, Gutui de Husui, Limon Ayvasi, Turuncuskaya en Wudonia. In het voorjaar van 2019 verhuisde ik de bomen van mijn kwekerij naar mijn nieuwe boomgaard in Diever, samen met zes soorten die ik in mijn eigen collectie had: Aromatnaya (ook wel Krymsk genoemd), Leskovac, Ludovic, Ronda, Sobu en Vranja. De bomen groeiden op de nieuwe grond voorspoedig en gaven in 2021 een bescheiden oogst en in 2022 zoveel vruchten dat het mogelijk was een vergelijking tussen de rassen te maken.

Beoordeling van de rassen

Van de rassen met een redelijke oogst geef ik hieronder een beoordeling van groeiwijze, grootte, smaak, bewaarbaarheid en ziektegevoeligheid. De schimmel *Diplocarpon mespili* (bladvlekkenziekte) zorgt regelmatig voor problemen bij kweeperen, vooral in natte zomers. Ook de schimmelziekte *Monilia fructigena* (vruchtrot) kan soms flink toeslaan.

Aromatnaya (Krymsk)

Vrucht: groot, peervormig, mooie regelmatige vorm. Goed aroma, zuur, hard, na bewaring wat zachter. Boom: sterke groei, breed. Ziekten: niet gevoelig voor bladvlekkenziekte, hier en daar monilia.

Cydora Robusta (BQ 6-35)

Vrucht: gaf afgelopen jaar geen oogst. Boom: sterke groei, opgaand. Ziekten: licht gevoelig voor bladvlekkenziekte.

Danuviana

Vrucht: groot, rond tot iets langwerpig. Alle vruchten voortijdig aangetast door monilia. Boom: sterke groei, opgaand. Ziekten: vruchten zeer gevoelig voor monilia, blad matig gevoelig voor bladvlekkenziekte.

Gutui de Husui

Vrucht: vrij groot, rond ovaal. Goed aroma, zurig, wrang, sappig. Boom: sterke groei, breed. Ziekten: zowel blad als vruchten zeer gevoelig voor bladvlekkenziekte, daardoor niet bewaarbaar.

Leskovac

Vrucht: groot, rond, appelvormig. Aromatisch, lekkere frisse smaak. Goed bewaarbaar. Boom: matig sterke groei, breed. Kleine donkergroene bladeren, zeer gezond. Al jaren in de handel. Ziekten: niet gevoelig.

Leskovac.

Limon Ayvasi

Vrucht: groot, regelmatig peervormig. Zeer goede smaak, beetje wrang maar zoetig. Zacht vruchtvlees en daardoor rauw te eten! Boom: sterke groei, opgaand. Ziekten: zeer gevoelig voor bladvlekkenziekte.

Ludovic

Vrucht: klein, peervormig, veel dons. Vezelig vruchtvlees, goede smaak. Lang bewaarbaar, niet gevoelig voor vruchtvleesbruin. Boom: Sterke groei, breed. Ziekten: weinig gevoelig voor bladvlekkenziekte.

Ludovic.

Danuviana aangetast door monilia.

Gutui de Husui aangetast door *Diplocarpon mespili*.

Ronda

Vrucht: zeer groot, rond, donkergeel. Rijpt enkele weken eerder dan de andere soorten. Goed aroma, goede smaak, zuur, geurig. Niet bewaarbaar.
Boom: Vrij sterke groei, vormt mooie ronde kroon.
Ziekten: licht gevoelig voor bladvlekkenziekte.

Ronda.

sobu.

Sobu

Vrucht: zeer groot, peervormig, veel dons, groengeel, laatrijpend.
Boom: matig sterke groei, breed, zeer grote bladeren.
Ziekten: zeer gevoelig voor bladvlekkenziekte.

Turuncuskaya.

Turuncuskaya

Vrucht: groot, peervormig, zeer regelmatig gevormd. Goede smaak, hard, niet zuur. Goed bewaarbaar.
Boom: zeer sterke groei, opgaand. Gezonde boom.
Ziekten: niet gevoelig.

Vranja.

Vranja

Vrucht: groot, peervormig. Vrij stevig vruchtvlees, weinig aroma.
Boom: zeer sterke groei, opgaand.
Ziekten: zeer gevoelig voor bladvlekkenziekte.

Wudonia.

Wudonia

Vrucht: groot, rond, regelmatig. Stevig vruchtvlees, niet veel aroma, maar goede smaak. Goed bewaarbaar.
Boom: matig sterke groei, vormt compacte ronde kroon, mooi gezond blad.
Ziekten: niet gevoelig.

Ziekten en aantastingen

De meest kweeperen krijgen na maandenlange bewaring last van vruchtvleesbruin of andere problemen, zoals gloeosporiumrot. Het is daarom wel aan te bevelen de vruchten vrij snel na de oogst te verwerken. De best bewaarbare soort is Ludovic (vier maanden bewaard in een schuur) en in iets mindere mate Leskovac, Wudonia en Turuncuskaya.

Tijdens de bewaring kan vruchtvleesbruin ontstaan, soms al direct na de pluk.

Inwendige bruinverkleuring bij kweeperen wordt niet veroorzaakt door een schimmel, het is een fysiologisch verschijnsel. Misschien een beetje te vergelijken met glazigheid bij appels. Door onregelmatige beschikbaarheid van water en voedingsstoffen gebeurt er iets in de cellen van het vruchtvlees waardoor dit verkleurt. Het zal daarom vooral op zandgrond voorkomen. Geef regelmatig water in droge tijden en zorg voor voldoende bemesting. Verder kan een bespuiting van de bomen met een kalkoplossing tijdens het groeiseizoen helpen. Zit het bruin al in de vrucht tijdens de pluk, dan verergert dit tijdens de bewaring. Tussen de rassen is er wel verschil in gevoeligheid voor bruinverkleuring van het vruchtvlees. Bij het ras Ludovic komt het vrijwel nooit voor.

Kweeperen die inwendig bruin verkleurd zijn, kunnen gewoon verwerkt worden, het beste snel na de pluk. Er is geen smaakverschil.

Tot slot

De komende jaren zullen meer resultaten tevoorschijn komen en deze informatie wil ik graag doorgeven in een artikel voor Pomospost. Het kweeperenassortiment is in samenwerking met de NPV bovendien uitgebreid met nog eens dertig rassen.

Tekst en foto's Harrie van Noort
Februari 2023

Pomologie

Aanleg en inplant boomgaard Rusthoven

An het Damsterdiep bij Appingedam liggen drie adellijke landgoederen met historische buitenhuizen (in Groningen borgen genoemd): Aten westen van Appingedam liggen Ekenstein en Rusthoven, daterend uit de 17de eeuw, en ten oosten Vliethoven uit de 18de eeuw. Bij Ekenstein en Vliethoven zijn oude boomgaarden. Bij Rusthoven ontbrak deze. Op het naastgelegen terrein met een ruïne van de voormalige steenfabriek Rusthoven heeft de Stichting Het Groninger Landschap een grote boomgaard aangeplant met vooral oude fruitrassen die in de regio thuishoren. Met het aangrenzende landgoed Ekenstein is een prachtig stuk cultuurhistorisch erfgoed in Groningen ontstaan, dat met de aanplant van een boomgaard is afgerond.

Het perceel van de nieuwe boomgaard was onderdeel van de oude steenfabriek Rusthoven (1804), gelegen aan het Damsterdiep bij Wirdum, tussen de borg Ekenstein (1626) en de borg Rusthoven (1686). Het oude fabrieksterrein werd eind 2019 verworven door Het Groninger Landschap. De oppervlakte is ongeveer 7000 m². In het hart van het terrein staat de grote ringoven, die nu is omgetoerd tot een vleermuisparadijs. De meeste gebouwen die er rondom

De steenfabriek Rusthoven in 1950, in volle productie en met de markante schoorsteen, op de voorgrond het Damsterdiep. Bron Groninger Archieven.

lagen, zijn gesloopt. Het is nu een industrieel monument met wandelpaden en een uitzichtpunt. Helaas was de markante schoorsteen al voor 2019 verwijderd. De wandelpaden zijn nu verbonden met het parkbos van Ekenstein en een wandelgebied rondom Rusthoven. Op de plek waar nu de boomgaard ligt, stonden voorheen de droogschuren. Hier werden de gevormde natte stenen voorgedroogd, zodat ze later konden worden gebakken. Het vervoer van deze droogstenen gebeurde met lorries op rails vanuit de kleivormerij naar de schuren en naderhand naar de oven. Op het terrein liggen nog een aantal lengtes rails. De grondkwaliteit voor een boomgaard was niet best, dit vanwege

De oude ringoven, nog zichtbaar de aanzet van de grote schoorsteen.

de vorige bebouwing met de droogschuren. Bij de sloop hiervan was de eerste 30 centimeter verwijderd en toen aangevuld met zeefaarde van het terrein. Het resultaat was een zure, zeer verdichte bodem op een laaggelegen terrein. Om deze kwaliteit te verbeteren moest er iets gebeuren aan de structuur van de grond en het water moest beter worden afgevoerd.

Voor de verbetering van het oppervlak is gekozen voor het rabattensstelsel. Bol gevormde langgerekte akkertjes, tussen de bollingen de laagtes waardoor overtollig regenwater kan afvloeien naar de noordelijke sloot. De contouren van de rabatten symboliseren de oude droogschuren. Dit beeld zal in de loop van jaren versterkt worden door de aangeplante fruitbomen.

Van West naar Oost zie je nu een plantverband van 9 meter onderling en in de rij ook 9 meter. Tussen elk blok van 2 rijen ligt een laagte van 7½ meter breed, tussen een lengterij een laagte van 4 meter met oplopend talud. Dit is dus voor de waterhuishouding. Met het schrapen van aarde uit de zijanten, staan de bomen nu gemiddeld zo'n 35 centimeter boven het omliggende zompige maaiveld.

Deze geschraapte aarde had nog enige humus en voedselbacteriën. De ondergrond bestaat uit oude ongeroerde grijsblauwe zeeklei. Om de bomen van humus en voeding te kunnen voorzien is er gewerkt met champignonmest of champost. Dit is afgewerkt substraat van de champignonteelt. Het bestaat uit oude paardenmest met 65 procent stro, 10 procent kalk en het oude broedstelsel waaruit de paddenstoelen zijn gegroeid. Elk plantgat kreeg samen met de teelaarde in en rondom en bovenop gemiddeld vier volle kruiwagens champignonmest.

Omdat deze bodem al minstens zo'n honderd jaar geen boomwortels hebben gezien, is de bodem verbeterd met Myco-Haag (NPK 6-3-5). Deze organische meststof heeft als extra toevoeging Mycorrhizae schimmels en bacteriën. Elk plantgat heeft een afgepaste dosering ontvangen van 500 gram.

De aanschaf van de fruitbomen is verzilverd met een cheque van de Stichting Oude Groninger Kerken (SOGK). Tijdens het jubileumfeest bij hun 50-jarig bestaan werd aan de feestbezoekers en genodigden gevraagd om een gift te doen. Het bestuur van de SOGK heeft toen besloten om het te schenken aan een memorabel Gronings erfgoeddoel in het landschap. Dit initiatief heeft zich dus vertaald tot de aanleg van deze nieuwe boomgaard.

De eerste boom is eind 2019 aangeplant, toen het Groninger Landschap eigenaar werd van het terrein. Deze boom is de Goudbal (een peer) en staat direct om het hoekje bij de oostelijke ingang aan het Damsterdiep. Het grootste deel van de aanplant kon in goede samenwerking met Kwekerij Baggelhof te Nietap geleverd worden. Een klein aantal hiervan zal komend jaar nog door mij

Borg Rusthoven.

worden omgeënt met passender rassen. In het voorjaar moet er nog aandacht worden besteed aan het egaliseren van het boomgaardperceel en zullen er grassen worden ingezaaid, zoals rietzwenkgras, veldbeemd en gewoon struisgras, die tot 1 meter diepte wortelen. Dit is vooral gedaan voor het verbeteren van de capillaire werking van de bodem. Ook worden rode en witte klaver ingezaaid als natuurlijke stikstofbron en een inheems meerjarig bloemrijk mengsel, geschikt voor kleibodems. Dit vooral om de vliegende en zoemende insecten een nectarbron aan te bieden, voor nu en in de toekomstige jaren.

Het terrein na de eerste grondbewerking. Op de voorgrond de berg champost. In het donkere bomenbos de borg Rusthoven.

Vrijwilliger, adviseur, begeleider van het fruitproject en tevens schrijver van dit artikel verricht hier de eerste vorm- en wortelsnoei.

De aanplant is gereed, (oostzijde) rechts het parkbos van Ekenstein.

Plattegrond van boomgaard Rusthoven in Wirdum

Noord					Noord
Noord-Hollandse Suikerpeer = Koningspeer	Blenheim Orange	Princesse Noble	Notaris	Zoete Kroon	Lemoen
Spiegelpeer	Lunterse Pippeling	Zoete Pippeling	Notaris	Noorderkroon	Zoete Roemeling
Winterjan = Kleipeer	Winschoter Glorie	Lunterse Pippeling	Oranje Reinette van Pomona	Bramley's Seedling	Zoete Kroon
Trosjespeer	Willem III	Reinette van Ekenstein	Veendammer Glorie	Valk	Groninger Pippeling
Early Victoria	Zoete van de Bent	Zoete Paradijs	Valk	Reinette van Ekenstein	Groninger Kroon
Smeerling Reinette	Princesse Noble	Schutters Reinette	Rode Pippeling	Noorderkroon	Veendammer Glorie
Woudbloem Reinette	Notaris	Zoete Ermgaarde	Zigeunerin	John Downie	Swaanappel
Volders	Yellow Transparant	Rode Pippeling	Zoete Veger	Ananas Reinette	Schoone van Boskoop
Westerleese Kers	Westerleese Kers	Boerenblauwtje (Pruim)	Wichter (Pruim)	Boerenblauwtje (Pruim)	Jan Menks
Zuid			Goudbal buiten de boomgaard		Zuid

Pomologie

Stichting Het Groninger Landschap, collectiehouder van de Groninger fruitrassen

Met de aanleg van de boomgaard Rusthoven bij Wirdum in november 2022 is het aantal fruitbomen bij Het Groninger Landschap gestegen tot 376 en het aantal boomgaarden tot 15. Er bevinden zich in de provincie Groningen 25 onderzochte en gemonitorde boomgaarden met in totaal 1.145 bomen. Voornamelijk betreffen dit historische fruitrassen waarvan de helft jonger is dan 25 jaar. De tien overige boomgaarden zijn in het bezit van Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, particuliere Borgstichtingen, gemeenten of algemeen dorpsbezit.

Het aandeel van Groninger fruitrassen bij Het Groninger Landschap is 90 stuks; het aandeel bij de overige boomgaarden van Groninger fruitrassen is 75 stuks. Vanuit 'Groninger' provinciaal perspectief vormen deze rassen de A-klasse. In deze 25 Groningse boomgaarden (met in totaal 1.145 bomen waarvan 980 bomen zonder de A-klasse) bevinden zich 530 bomen in de B-klasse. Deze B-klasse bestaat uit rassen die zowel vermeld zijn in de uitgave van de Heidemij * als in de aanbevolen rassenlijsten van het I.V.T. * van de afgelopen 100 jaar. Voorbeelden van appelrassen zijn: Bramley's Seedling, Jonathan, Notaris, Princesse Noble, Keswick Codlin, Manks Codlin en Early Victoria. Bij de perenrassen bestaat de collectie onder andere uit: Gieser Wildeman, Winterrietpeer, St. Remy en Zoete Brederode.

De volgende pruimenrassen zijn aanwezig: Dubbele Boerenwitte, Czar, Opal, R.Cl. Victoria en R.Cl. d'Oullins.

In deze boomgaarden met 695 bomen heeft het voortbestaan van de A- en B-klasse de grootste prioriteit, waarbij de Groninger rassen, de A-klasse, een nog groter wit voetje hebben, in het bijzonder in de boomgaarden van de stichting Het Groninger Landschap.

Er is nog een derde categorie, de C-klasse, maar deze is in samenhang met dit artikel (de Groninger fruitrassen) niet van belang.

De volgende fruitrassen kunnen worden beschouwd als Gronings erfgoed:

- Groninger Kroon, Groninger Pippeling, Jan Menks, Noorderkroon, Reinette van Ekenstein, Rode Pippeling, Smeerling Reinette, Blanke en de Rode Tulpappel, Valkappel, Veendammer Glorie, Volders, Willem III, Winschoter Glorie, Woudbloem Reinette, Zoete Kroon, Zoete Pippeling, Zoete Roemeling, Zoete Veger en Swaanappel.
- De Westerleese Kers.
- Spiegelpeer, Goudbal en Trosjespeer.
- Enkele Boerenwitte, Wichters en het Boerenblauwtje.

* De Heidemij is een advies rassenlijst met afbeeldingen uit de jaren dertig met een inventarisatie van de toen commercieel interessante appel-, peren- en pruimenrassen en aanbevolen toekomststrassen.

* Het I.V.T. (Instituut voor Veredeling van Tuingebouwwassen) had tot doel het verbeteren van bestaande en het ontwikkelen van nieuwe bloemen-, groenten- en fruitrassen. Het was gevestigd in Wageningen. Het bekende appelras Elstar is er ontwikkeld. Het I.V.T werd opgeheven in 2002.

Teksten en foto's Harry van der Laan
November 2022

Jan Menks.

Smeerling Reinette.

Swaanappel.

Veendammer Glorie.

Willem III.

Trosjespeer.

Woudbloem Reinette.

Enkele boerenwitte..

Boerenblauwtje.

*Wichters of
Wichterpruimen.*

Een NPV-lid en zijn boomgaard

De boomgaard bij huize Veldzicht aan de Beilervaart

De oorspronkelijke boerderij Veldzicht is gebouwd in 1914 op een zogenaamd nieuwe veldontginning langs de Beilervaart. De ondergrond van de boomgaard bestaat uit de uitgegraven grond van de Beilervaart en is zand, veen en leem door elkaar. Niet erg waterdoorlatend.

In 1925 is door de moeder van de toenmalige boer Oostru een boomgaard rondom de boerderij aangelegd, bestaande uit verschillende soorten hoogstamfruitbomen. Ook werden er hagen rondom het erf en de kalverweides geplant, die later zaailingen van pruimen bleken te zijn.

Deze heeft men laten doorgroeien tot struikvormige pruimenbomen en enkele bomen uit dit bestand of opslag ervan zijn nog steeds op het erf aanwezig. Sommige daarvan bloeien extreem vroeg en dragen nog steeds goed, hoewel vorst en beurtjaren natuurlijk wel een rol spelen.

In 1932 is mijn Pake Jan van der Gaast met zijn gezin op de boerderij komen wonen, de boomgaard speelde in die tijd wel een rol, maar door de noodzakelijke schaalvergroting in de landbouw en veehouderij raakte de boomgaard steeds meer in de knel.

Ik herinner me dat de pruimen (kroosjes) behalve vers gegeten ook werden geweekt of tot jam verwerkt. De appels werden bewaard op oude kranten in de kaaskelder en ook werden ze aan schijfjes gesneden gedroogd zodat ze langer bewaard konden worden.

De kalveren liepen in de zomer in de boomgaard en hielden op die manier het gras kort.

Het droge jaar 1959 eiste zijn tol, naast een boomgaard was er ook een erfbeplanting van verschillende loofbomen en lariksen aangelegd en in genoemd jaar legden met name de lariksen het loodje, maar ook sommige fruitbomen, vooral peren.

De aangelegde kuilopslag nam een groot deel van de boomgaard af en bij de bedrijfsbeëindiging in 2010 waren er nog twee oude hoogstam appelbomen over, een Groninger Kroon en een Goudreinet (zie foto). De Groninger Kroon is doodgegaan in 2017, maar zijn kroon is vergroeid met de Goudreinet en met een aantal zware stormen zag ik dat ze elkaar overeind hielden en dus laten we ze mooi zo staan.

Heraanplant

In 2011, 2012 en 2013 zijn mijn vrouw en ik begonnen met de heraanplant van de boomgaard op de

De boomgaard van Jan van der Gaast.

Links Boskoop, oud type, rechts Groninger Kroon in de voortuin.

vroegere plek en hebben we die zelfs nog wat uitgebreid. Plantgoed hebben we gehaald bij een kweker in Wapserveen en Oranje. Opzet was om weer een hoogstamboomgaard te planten met verschillende fruitsoorten welke in de streek passen. Maar er slipte ook wel eens een halfstam of laagstam tussendoor omdat ze zo mooi bloeiden of nog net ergens tussen pasten. Tijdens een wandeling in 2010 in Ierland kregen we in Donegal van een vriendelijke mevrouw van de B&B appels mee van hun struikvormige appelboom. De appels waren erg smakelijk en bleken geheel rood vruchtvlees te hebben. Navraag bij een kweker in Wapserveen leverde op dat het wel eens een Geneva Red zou kunnen zijn, waarvan hij nog een halfstam in voorraad had. Het is geen sterke groeier, maar hij bloeit prachtig en draagt inmiddels goed. In 2012 is er nog een Red Lane bijgekomen en in 2013 twee Red Love laagstammen, ook met rood vruchtvlees.

In totaal staan er nu ruim zestig fruitbomen op ons erf, waaronder de pruimenrassen Anna Späth, verschillende Reine Claudes en Dubbele Boerenwitte.

Van de peren hebben we onder andere Gieser Wildeman, Winterjan, St. Remy en Conference; er staat ook een Noord-Hollandse Suikerpeer tussen.

Tijdens de fruitpersdag in Westerbork had ik appels mee van een rijk dragende boom van een onbekend ras, Marianne van Lienden was daar aanwezig om te determineren en de appels bleken van het ras Dubbele Zoete Aagt te zijn.

Verder hebben we onder andere de Notarisappel, Glorie van Holland, Sterappel, Gloster, Zoete Kroon, en verschillende Reinetten welke samen met de bijna 100-jarige Goudreinet een boomgaard vormen, waar ik elk seizoen menig aangenaam uur in doorbreng.

Tekst Jan van der Gaast, foto's Marianne van Lienden

Handperen in Nederland

Holländische Birnen | Dutch pears | Des Poires néerlandais

**Besi
de Chaumontel**

**Besi
van Schonauwen**

**Beurré
Alexandre Lucas**

Beurré Capiaumont

Beurré Clairgeau

Beurré Hardy

**Beurré
van den Ham**

**Bonne Louise
d'Avranches**

**Calebasse
van Marum**

**Comtesse
de Paris**

**Curé (Le Curé,
Pastoorspeer)**

Diamantpeer

Doyenné d'Hiver

**Doyenné
du Comice**

Emile d'Heyst

**Fondante
de Charneu**

Goliath

Goudpeer

Haantjespeer

Herzogin Elsa

Jodepeer

Lebrun

Maagdenpeer

Oomskinderpeer

**Perzikpeer,
Ronde**

Rousselet

Sint Magdalene

**Triomphe
de Vienne**

Zomerbergamot

**Zwijndrechtse
Wijnpeer**

Noordelijke Pomologische Vereniging (Netherlands)

www.npv-pomospost.nl | Ontwerp & druk: www.goedsamenwerken.nl | Foto's: Marianne van Lienden

Agenda

1	2	3	4	5
9	10	11		
16	17	18		

Lentefair, 8 mei 2022.

Kijk voor de actuele agenda altijd even op de website onder "Activiteiten": npv-pomospost.nl

Zaterdag 15 april >> Algemene ledenvergadering van de NPV.

Locatie: Café-restaurant De Tippe, Lesturgeonplein 5a, Vledder

Tijd: 9.30 - 15.00 uur. Zie de uitnodiging elders in dit blad.

Zondagen 2 mei, 23 juli en 20 augustus >> Boerderijfair.

Locatie: Blauwe Bessen Boerderij, Gasselterboerveen 30, Gasselternijveen

Tijd: 11.00 - 16.00 uur.

Toegang voor bezoekers € 2,-, kinderen gratis.

Website: <https://www.blauwebessenboerderij.nl>

Zaterdag 13 en zondag 14 mei >> Lentefair.

Locatie: De Tuinen Frederiksoord (Fruithof), Majoor van Swietenlaan 1b, Frederiksoord.

Tijd: beide dagen 10.00 - 17.00 uur.

Website: <https://dvhnlentefair.nl/tickets/>

Zaterdag 5 augustus >> 37e Markt van Melk en Honing over bijen en het milieu.

Locatie: Brink, Zuidlaren.

Tijd: 10.00 - 16.00 uur.

Meer informatie: <http://www.bijpraot.nl/Bijpraot/Markt>

De NPV staat er met een kraam en determineert uw vroege fruitsoorten.

Woensdag ?? augustus >> Nationale Jammarkt in het centrum van Neede.

De Nationale Jammarkt houdt de jamgeschiedenis van Neede in herinnering.

Tijd: 10.00 - 17.00 uur.

Website: <https://www.jammarkt.nl/>

Bij het per perse gaan van dit blad was de datum van de Jammarkt nog niet bekend.

Meer informatie volgt in het zomernummer en op onze website.

Zondag 10 september >> Moestuinfair in Stadskanaal.

De NPV staat er met een kraam. Meer info t.z.t. op onze website.

Zondag 15 oktober >> Paddenstoelenfestival van het Groninger Landschap.

Locatie: rondom de Ennemaborg, Hoofdweg 96, 9681 AJ Midwolda

Tijd: 11.00 - 17.00 uur.

De pomoloog van de NPV is aanwezig om uw fruit te determineren.

Zie voor meer informatie: <https://www.groningerlandschap.nl/activiteiten/>

Zondag 12 november >> Zesde walnotendag.

Locatie: Hugo en Elly Vets-Engels, Emblemseweg 79, 2530 Emblem, provincie Antwerpen, België.

Met een ochtendprogramma voor beroepstellers, aanvang 8.30 uur (verplichte inschrijving via marcel@bodemengroen.eu) en een middagprogramma voor iedereen, aanvang 13.00 uur.

Met twee rondleidingen in de boomkwekerij en de walnotenboomgaard en een overzicht van verschillende notenrassen, smaaktesten, nieuwe vondsten en informatie over teeltzorgen. Toegang € 5,- p.p.

Welke fruitrassen zijn zelfbestuivend?

Veel fruitrassen hebben een bestuiver nodig van een ander ras om vrucht te dragen. Bij kruisbestuiving moeten de bomen jaarlijks goed bloeien en de bloeiperiodes van de rassen moeten elkaar overlappen. Zelfbestuivende fruitrassen geven vruchten, ook als er geen ander ras is om deze te bestuiven. Al is een ras in hoge mate zelfbestuivend, een betere vruchtzetting wordt verkregen als er kruisbestuiving door een ander ras plaatsvindt.

Appels

De meeste appelrassen zijn min of meer zelfsteriel, dus niet zelfbestuivend. Van de in ons land geteelde appels zijn slechts de volgende rassen in belangrijke mate zelfbestuivend:

Benoni, Court Pendu, Ecolette, Georg Cave, Gloster, Granny Smith, Enigszins zelfbestuivend, maar met kruisbestuiving meer succes, zijn: Allington Pippin, Alkmene, American Mother, Bismarck, Braeburn, Cox's Orange Pippin, Delblush, Discovery, Elstar, Egremont Russet, Charles Ross, Early Victoria, Ellison's Orange, Fiesta, Gala, Golden Delicious, Wintergoldpearmain, Grenadier, James Grieve, Jonagold, Idared, Laxton's Superb, Lane's Prince Albert, Lord Derby, Lord Lambourne, Santana, Stark Earliest, Spartan en Zoete Bloemée.

Peren

De meeste peren zijn zelfsteriel, dus niet zelfbestuivend, met uitzondering van Calebasse Bosc, Beurré d'Anjou (na sterke snoei), Beurré Hardy, Concorde, Conference, Dr. Jules Guyot, Durondeau, Gieser Wildeman, Kleipeer, Kruidenierspeer (Oomskinderpeer), Le Brun, Marguërite Marillat, Nouveau Poiteau, St. Rémy.

Enigszins zelfbestuivend zijn Beurré de Mérode, Beurré Superfin, Doyenné du Comice, Verdi, Williams Bon Chrétien, Winter Nelis (Bonne de Malines).

Sommige Japanse peren (Nashiperen), zoals Nijisseiki zijn zelfbestuivend.

Pruimen

Zelfbestuivers zijn Anna Späth, Belle de Louvain, Czar, Denniston's Superb, Early Laxton, Early Transparent,

Mirabelle (de Metz en de Nancy), Ontario, Opal, Purple Pershore, Reine Claude d'Oullins, Stanley.

Deels zelfbestuivend zijn Jubileum en Sanctus Hubertus.

Zelfbestuivend zijn Tonneboer, Victoria en Zoete Kwets.

Ook de krozen en de kroosjespruimen zijn grotendeels zelfbestuivend.

Kersen

Zure kersen (krieken) zijn zelfbestuivend. Oude zoete kersenrassen meestal niet, behalve min of meer de meikers en de knolkers.

Goede zelfbestuivers zijn moderne rassen als Glacier, Grace Star, Kordia, Lapins, Newstar, Skeena, Star, Sunburst, Sumpaca (beter bekend onder de merknaam Celeste), Sumtare (beter bekend onder de merknaam Sumpaca Celeste), Sunburst Stella en Van.

Noten

Zelfbestuivende walnoten zijn o.a. Amphyon, Dionym, Cyril, Bright Pit en Blanco.

De meeste hazelaars zijn slechte zelfbestuivers, enkele rassen als Cosford en Gunslebert zijn enigszins zelfbestuivend. Voor een goede opbrengst zijn minstens drie verschillende rassen bij elkaar nodig

Overige fruit

Kweeperen en mispels zijn zelfbestuivend.

De buiten geteelde druiven en perziken zetten met eigen stuifmeel gemakkelijk vrucht. Dit is ook het geval met de in ons land bekende abrikozenrassen.

Bessen, frambozen en bramen zijn op enkele uitzonderingen na zelfbestuivend.

Tekst Jan Veel, foto's Marianne van Lienden

Bron:

voor kersen: J.M.T. Balkhoven-Baart, Nieuwe rassen van zoete kers. P.P.O. 2003. <https://edepot.wur.nl/301139>

Present van Engeland is moeilijk te snoeien vanwege zijn hangende takken.

Kruidenierspeer (Oomskinderpeer) in bloei.

Vruchtbomen in kleine tuinen

Een advies uit 1891

H. Witte, een indertijd bekende hovenier en schrijver van tuinaanlegboeken, gaf in 1891 onderstaand advies voor de aanplant van wat hij “kleine tuinen” noemde. In onze tijd zouden we de voorbeeldtuin van 400 m² als een flinke tuin benoemen. Zijn doelgroep was de burgerij die zich ruime huizen met flinke tuinen kon veroorloven. De “gewone man” had soms een lapje grond dat meestal buiten de stad lag en dat hij eerder bestemde voor een moestuin, waarbij slechts plaats was voor een enkele fruitboom. En tuinboeken werden alleen door beter gesitueerden gekocht. Niettemin is zijn aanplantadvies best de moeite waard om te lezen. Tegenwoordig zal niemand de geschetste slingertuin nog met fruitbomen aanplanten. Merkwaardig genoeg schrijft Witte zelf in het begin van zijn advies dat hij geen voorstander is van de aanplant van fruitbomen in tuinen!

We citeren hieronder de tekst van H.Witte.

Dat er in een kleine tuin geen plaats is voor veel vruchtbomen ligt vóór de hand. Het zou eigenlijk de vraag zijn in hoeverre zulk een tuin al dan niet voor vruchtbomen geschikt is, en sommigen keuren het planten ervan daarin dan ook onvoorwaardelijk af.

Hiermede zullen echter maar zeer weinig eigenaars van kleine tuinen zich verenigen, en, al ben ik er zelf ook geen groot voorstander van, kan ik toch niet ontkennen dat men gerust enige verschillende vruchtbomen er in kan opnemen, zonder dat dit aan den indruk van het geheel schaadt.

Daar komt bij dat ze in het voorjaar, door hun milde en meestal fraaie bloei, ware sieraden kunnen genoemd worden. Een bloeiende appelboom inzonderheid levert een hoogst sierlijk schouwspel op, en wanneer later de takken overal met de fraai rood gekleurde vruchten bezet zijn, is dit niet minder het geval.

Welnu, voor een hoogstammige appelboom is wel plaats te vinden, mits men dan een andere boom minder plant. Men zou dien b.v. kunnen plaat-

sen aan het boveinde van het grote perk A, op anderhalve meter uit het pad; dan zal hij later met zijn kroon aan één zijde over het communicatiepad reiken en daar een schaduwplekje geven, dat niet hindert. Dit is beter dan hem in het midden daarvan te plaatsen, gelijk men allicht zou willen doen. In het begin gaat dit goed, maar na weinige jaren, als hij goed groeit, zal dan dat gehele middengedeelte voor iets anders onbruikbaar worden, en het terrein is niet groot genoeg om er niet zuinig mee te wezen. Plaatst men hem daar aan het einde, en bezet men het perk verder met lagere heesters, dan zal hij later daarvoor een goede achtergrond worden, en wordt zijn bloei, door het dan ontluikende tedere groen van deze laatste nog fraaier.

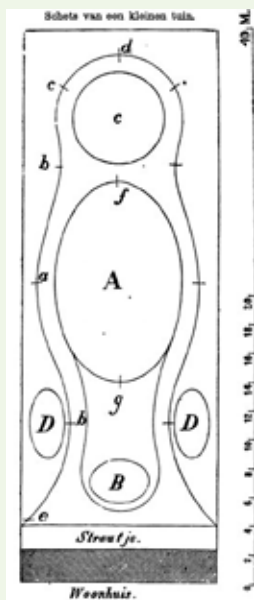
Men zou hem ook kunnen plaatsen midden in het cirkelvormige vak, door C aangeduid, maar dan rekene men erop dat dit spoedig geheel aan hem opgeofferd moet worden, en men er alleen enige schaduw minnende planten onder en omheen kan zetten.

Ik zal hier nu geen lange lijsten geven van de soorten die voor dit en andere doeleinden aanbeveling verdienen. Daardoor wordt de keus moeilijk, en zulke lijsten kan men in uitvoeriger tuinboeken vinden. In een geval als dit is het beter te zeggen wat men bestellen moet, dan wordt alle twijfel voorkomen.

Op den voorgrond staat dat men er een moet hebben met hoge stam, omdat hij anders spoedig met de kroon te veel drukt op 't geen erbij staat. Daarom is het mogelijk goed den kweker uit een drie- à viertal soorten zelf te laten kiezen, waarvan hij het beste een flinke hoogstam (niet in naam maar in de daad, want men noemt wel eens hoogstammen, wat werkelijk niet veel meer dan halfstammen zijn) kan leveren, en dan verdienen de bekende Princesse Noble, de Engelse Gold Pearmain en de Peperappel, die tot zeer laat in den winter bewaard kunnen worden, zeker goede aanbeveling.

Is de tuin niet zeer klein, dan zou ik, wat anderen er ook van zeggen, zeer geneigd zijn een Gravensteiner te planten; deze groeit echter voor een kleinen tuin wel wat wild, maar zijn bloei is prachtig, en met zijn blozende vruchten maakt hij in den nazomer een fraai effect. Waar kinderen zijn, is hij echter verleidelijk, daar de fraaie vruchten nog al licht afvallen, en men dan vooruit weet hoe 't gaat. Meer als één Appelboom moet men echter niet nemen, wijl men dan aan de toch altijd wisselvallige kans op vruchten de altijd zeer gewenste verscheidenheid opoffert.

Meer aanbeveling verdienen enkele perenbomen, wijl die beter in piramidevorm kunnen gehouden worden en daardoor niet zooveel ruimte innemen. Ook zijn velen zeer op enkele fijne peren gesteld. Het ronde perkje C biedt daartoe gelegenheid, en daar zullen er vijf kunnen staan, zonder dat ze elkaar of iets anders hinderen. De volgenden mogen met recht tot de keurige vruchten gerekend worden, die voor dit

Schets van een kleine tuin. Plattegrond.

Huis van Oscar, 19de eeuwse stadstuin in Antwerpen.

doel zeer geschikt zijn: Beurré Clairgeau, Beurré de Mérode, William's Duchesse, Louise bonne d'Avranches en Bergamotte d'Esperen. Hier vooral is de keus zoo groot, dat het best is ons tot het opgegeven getal te bepalen. Meer dan een vijftal Perenbomen moet men in zulk een kleinen tuin niet plaatsen.

Ook van een muur of schutting, zoowel die tegen het Noorden als die tegen het Zuiden ligt, kan men voor vruchtbomen gebruik maken. De laatste, die op de zon zijde gelegen is, komt daarbij natuurlijk het meeste in aanmerking, wijl zoowel voor vruchtbomen als voor

meest alle gewassen de zon als bron van leven en gezondheid te beschouwen is. Ofschoon men er ook waaivormig gekweekte Perenbomen tegen kan plaatsen, geeft men toch, en terecht, algemeen aan Perzikbomen de voorkeur. Het beste is tegen zulk een muur of schutting vooraf hekwerk van tuinlatten te bevestigen, omdat de takken en twijgen daar 't gemakkelijkst aan vastgebonden kunnen worden. Zuinigheidshalve doet men 't ook wel aan spijkers, wat op verre na zoo doelmatig niet is.

Men bepale voor perziken zijn keus tot twee soorten, een vroege en een late, en neme voor de eerste de Amsden-, voor de laatste den Montagneperzik. Die een vrijstaande perzik wil planten, b.v. op de plaats, die wij daar straks voor een hoogstam appelboom bestemden, kan daartoe mede de vroege Amsden gebruiken, die er zeer geschikt voor is. Het spreekt vanzelf dat men dan aan een boomkweker bepaald moet opgeven wat men bedoelt: een lei- of een kroonboom.

Tegen den muur op tegenovergestelde ligging, die geen zon krijgt, kan men een morellenboom planten, die daar goed op zijn plaats is. Behalve voor dit doel, wordt de morellenboom ook als kroonboom gekweekt, in welken vorm hij inzonderheid voor kleine tuinen zeer gezocht is; en inderdaad maakt zulk een niet wild groeiend kroonboompje, vooral tijdens den bloei en als de vruchten gekleurd zijn, een lief effect. Hier komt nog bij, dat men van de morellen lang plezier heeft, daar zij er vrij lang aan kunnen blijven hangen.

Heeft men een hoge muur, dien men gaarne spoedig door vruchtbomen wil bekleed zien, dan plaatst men in het midden een hoogstamleiboom, die ook op zeer hoge stammen gekweekt worden, en, op enige afstand daarvan, ter weerszijden, een laagstamleiboom. De eerste dekt dan de muur van boven, terwijl de laatste dat van onderen doen. De reeds genoemde, delicioze Louise bonne d'Avranches is daarvoor zeer geschikt. Men denke er ook dán aan, den kweker op te geven wát men verlangt en voor welk doel. Wanneer hij toch weet dat die beide leibomen boven en onder elkaar moeten

staan, kan hij er de hoogten naar kiezen.

Het hier medegedeelde over vruchtbomen is voor kleine tuinen zeker voldoende; in de meeste gevallen zelfs meer dan voldoende; waarbij ik nog meen te moeten opmerken, dat men bij de planting van vruchtbomen nog met wat meer zorgvuldigheid moet te werk gaan dan bij die van andere bomen. Vooral lette men erop dat de ondergrond los zij en het water goed kan doorlaten. Is die te vast of te zwaar, dan make men het gat dieper en werpe op den vooraf goed losgemaakte bodem een laag puin voor. Vervolgens vermene men de aarde met ouden stalmest, terwijl het goed is, mocht de grond zeer zwaar zijn, er ook wat wit zand bij te voegen. Goed vermengen daarvan is zeer nodig. Voorts binde men de bomen niet aan, voordat de grond weer gesloten is, en men dus mag aannemen dat zij niet meer zullen zakken.

Dat men b.v. tegen een muur ook een moerbeiboom of een druif kan planten spreekt vanzelf. Alles op te sommen wat men zoo al

kán planten ligt echter niet in mijn plan; ik bepaal mij tot wat m.i. de voorkeur verdient; ook dan heeft men voor zulke kleine ruimten nog keus genoeg.

Bron:

Tuinboekje. Beknopte handleiding voor eigenaars van kleine tuinen, door H. Witte, Hortulanus van 's Rijks Akademietaan te Leiden. Utrecht. J. G. Broes. 1891 blz. 34-39.

Moderne stadstuin met perenboom in Roermond.

Bergamotte d'Esperen.

Verslag van de collectiecommissie NPV-Fruithof

Deze gezamenlijke commissie werd in het leven geroepen in 2017 en bestaat zowel uit NPV-leden met affiniteit en ervaring op het gebied van determineren van oude fruitsoorten als bestuursleden van de NPV en de Stichting Fruithof Frederiksoord. Haar primaire taak is de instandhouding van de NPV-Fruithof collectie. Zij ontwikkelt en onderbouwt tevens het collectiebeleid. De commissie neemt de leiding bij de determinatie van probleemgevallen in de collectie en tevens determineert zij voor derden. De nadruk ligt voorlopig op de collectie oude appelrassen in de Fruithof.

De collectie

De NPV-Fruithof collectie bevat zowel Nederlandse als buitenlandse fruitrassen, als gevolg van haar ontstaansgeschiedenis. De aanvankelijk vastgestelde rasnamen bleken vaak verdwenen of onjuist te zijn, een gevolg van gebrekkige administratie bij de aanplant en pech (zoekgeraakte, weggewaarde of onleesbare labels). Diverse rassen hadden in het verleden niet de juiste naam gekregen of er was sprake van “werknamen”, dat wil zeggen tijdelijke namen. Soms kwam enthout onder zo’n werknaam binnen, bijvoorbeeld Grote Zoete – het bordje hing overigens jarenlang aan de verkeerde boom – maar de meeste pomologen zijn het tegenwoordig eens over de naam

*Grote Zoete was de werknaam van Dubbele Zoete Aagt.
Foto M.Th. van Lent.*

Dubbele Zoete Aagt.

Wat de liefhebbers van historische fruitrassen doen is vruchtherkenning, het herkennen van rassen aan de hand van uiterlijke kenmerken. Een goed geheugen, vooral visueel, strekt hierbij tot aanbeveling. Ook het opbouwen van een omvangrijk digitaal fotoarchief helpt bij de rasherkenning. Helaas ontbrak en ontbreekt het nog steeds aan ervaren en didactisch onderlegde pomologen, die geïnteresseerden kunnen en willen opleiden. Als we konden beschikken over een “handleiding determineren” zou dat nuttig zijn, maar nog niemand heeft geprobeerd er een te

schrijven. Zelfs bij onze oosterburen wordt een dergelijk leerboek node gemist, zie het Jahresheft 2022 van de Pomologen Verein, p. 134 e.v., die opgericht werd in 1991, twee jaar na de NPV. Een probleem bij de rasherkenning is niet alleen de grote verscheidenheid aan rassen, maar ook de variabiliteit van de kenmerken van de rassen. Bestond er maar een boek waarin alle rassen worden beschreven en afgebeeld. Helaas bestaat dit niet. Wat ook helpt, is het aanleggen van een (digitale) bibliotheek. Nog een probleem met boeken is dat veel foto’s een ras niet goed weergeven, dat er soms een foto van een verkeerd ras wordt getoond en dat de beginneling de kenmerken (nog) niet kan beoordelen.

Werkwijze van de collectiecommissie

Het belangrijkste uitgangspunt van de collectiecommissie is samenwerking. Wij gaan ermee akkoord dat wij elkaar vragen stellen over de wijze waarop wij tot onze determinaties zijn gekomen. Als we er in de collectiecommissie niet uit komen, dan wenden wij ons tot collega’s die wij naar hun – onderbouwde – mening vragen. Iedere determinatiesessie is een stap(je) op weg naar meer kennis en ervaring.

DNA-onderzoeken

DNA-onderzoek is een goede manier om rassen te identificeren. Het Centrum voor Genetische Bronnen Nederland (CGN), de genenbank van Wageningen University & Research (WUR) financierde in 2005 een DNA-onderzoek en de bijbehorende database voor de eigen website. Bij dit onderzoek werd gebruik gemaakt van (moleculaire) merkertechnieken of DNA-fingerprinting; hier was microsatellietanalyse de merkertechniek. Dit werkt als volgt. Uit stukjes blad-materiaal isoleert men in een laboratorium DNA dat wordt gebruikt om variatie in microsatellieten zichtbaar te maken. Monsters van microsatellieten die gelijk van grootte zijn, duiden op een genetische overeenkomst en microsatellieten met een verschillende grootte verwijzen naar een genetisch verschil.¹⁾

Toentertijd deden 695 appelaccessies (appelbomen) van zeven appelcollecties mee, waaronder de NPV-Fruithof collectie met 241 bomen. De onderzoekers wilden weten welke bomen genetisch identiek waren en in welke collecties deze zich bevonden. Dit waren de onderzoeksresultaten voor de NPV-Fruithof: 181 bomen waren genetisch uniek, er kwamen 60 duplicaten voor, 125 bomen waren uniek in het totale onderzoek en 158 bomen waren ook aanwezig in de andere onderzochte collecties. Doordat in de andere onderzochte collecties buitenlandse accessies niet voorkwamen, was er geen match en bleven er veel vraagtekens over de rasnaam bestaan.

DNA-onderzoek heeft geen einde gemaakt aan vruchtherkenning of determinatie van vruchten, integendeel. Een DNA-onderzoek roept meer vragen op dan beantwoord worden. Er is referentiemateriaal nodig, dat wil zeggen dat deskundigen zeker moeten zijn van de rasnaam. Daarbij komt jarenlange ervaring kijken, die opgedaan wordt door bezig te zijn met vruchtherkenning en zo veel mogelijk vruchten te onderzoeken op hun kenmerken.

Het DNA-onderzoek in 2021 heeft een kleine 662 accessies van *Malus* spp. (de gedomesticeerde boomgaardappel) genetisch geanalyseerd. Niet alleen de appelcollectie van het CGN in Randwijk heeft hieraan deelgenomen, maar ook andere collecties van deelnemers aan het Nederlands Fruit Netwerk. De NPV-Fruithof collectie deed

¹⁾ R. van Treuren, *Genenbanken: wat zit er in collecties?*
In: *Pomospost* 2007-4, pp. 24-27.

mee met negentig van haar ruim 430 appelaccessies (bomen). Deze keer werd gewerkt met behulp van een SNP (Single Nucleotide Polymorphism) -array dat ontwikkeld is voor de cultuurappel (*Malus domestica*). De leider van het onderzoek kon de resultaten van eerdere DNA-onderzoeken in Europees verband meenemen, zodat veel buitenlandse rassen van de NPV hun definitieve naam konden krijgen.

Het onderzoek leverde niet alleen relaties op tussen ouder en kind, maar ook werden er grootouders gevonden (tweedegraads verwantschappen). In veel gevallen bleven de ouders van een ras onbekend. Interessant is dat 46 van de 662 onderzochte rassen jonger is dan 1930.

De collecties kunnen met recht historisch genoemd worden. Bijvoorbeeld het ras Blankzoet is een synoniem van Zoete Campagner. In enkele gevallen kon een ras onmogelijk uit de achttiende eeuw stammen, zoals werd gedacht. Bijvoorbeeld Suikerappel (NPV-H36) blijkt als ouders Yellow Transparent en Bondon te hebben. De herkomst van Bondon is onbekend; de appel komt nog voor in Frankrijk. Omdat Yellow Transparent rond 1850 gevonden is, kan deze Suikerappel niet de Suikerappel zijn die J.H. Knoop in zijn "Pomologia" (1758) heeft beschreven en afgebeeld. Deze appel heeft daarom de naam 'Suikerappel falso' gekregen.

Een mooie ontdekking is dat ouder één van Brabant Bellefleur een "unknown founder" is, een onbekende voorouder, en de tweede ouder een "unknown parent", een onbekende ouder 'Brabant Bellefleur'. Dit ras zal dan ook heel oud zijn. Brabant Bellefleur blijkt de voorouder te zijn van veertien Nederlandse appelrassen, waaronder Bosappel, Coelhorst, de paneuropese Court Pendu Plat en vele andere. De boom NPV-To9, die in 2017 was gedetermineerd als Belle de Lunteren, blijkt Jakob Fischer te zijn. De ouders van dit ras zijn onbekend; in Duitsland is deze appel erg bekend. Door het determineren van de vruchten is ontdekt dat NPV-Fo4 de appel

Brabant Bellefleur bloeit laat, pas in juni.

Zigeunerin is en na het DNA-onderzoek is deze naam bevestigd.

Determinaties van de collectie

Het hele oogstseizoen hebben de commissieleden appels en peren verzameld. Zes keer is de commissie in wisselende samenstelling bijeengewees op de Fruithof om te determineren. Daarnaast zijn vruchten thuis koel bewaard totdat zij eetrijp waren, de meeste zijn in plukrijpe staat gefotografeerd en daarna, soms maanden later, geproefd.

Het jaar eindigde met 330 appel- en perenrassen die groen licht hebben gekregen van de collectiecommissie, dat wil zeggen dat de rasnaam correct is, van een totaal van 863 fruitbomen in de Fruithof (peildatum 1-1-2022).

Determinaties voor derden

Door het grote aantal inbrengers van fruit op markten en fruitpersdagen werd duidelijk dat niet alleen de pandemie voorbij was, maar ook dat 2022 een goed oogstjaar is geweest. Van begin augustus tot november zijn 272 rassen gedetermineerd voor derden. Bij 40 rassen moesten we "onbekend" noteren, voornamelijk doordat het niet uitgegroeide, misvormde of te vroeg geoogste vruchten waren

(waarschijnlijk winterrassen). De bekende rassen konden ter plekke gedetermineerd worden; de onbekende rassen werden ingenomen om later opnieuw te bekijken en te proeven. Meestal determineerden Auke Kleefstra en ondergetekende op de Fruithof en zo nu en dan was Willy Hollander erbij aanwezig. Teun Kooistra heeft zich afgemeld wegens ziekte.

Sommige inbrengers hebben hun fruit tot tweemaal toe laten zien op de Fruithof, omdat het de eerste keer nog te onrijp was om iets te kunnen zeggen over het ras. Enkele boomgaardbezitters zijn zelfs voor het tweede jaar met fruit naar de Fruithof gekomen. Dit jaar kon men goede appels oogsten, ondanks de hitte en de droogte in de zomer.

Op 24 september spande de Oogstdag in Westerbork²⁾ de kroon: deze dag leverde 90 rassen op, ingebracht door 24 bezoekers, 74 keer appel en de rest peer. De Open-Fruitpersdag op de Fruithof op 19 oktober eindigde op de tweede plaats met 56 ingebrachte rassen waarvan het overgrote deel appels, daarnaast zes peren en 1 kweeper, ingeleverd door 29 bezoekers. De appelrassen Bramley's Seedling, Groninger Kroon en Jonagold werden met vier keer het vaakst gedetermineerd. Acht keer kon een appelras niet bepaald worden. De onbekende vruchten zijn gefotografeerd voor het digitale fotoarchief.

Op 30 september leverde het Fruitpersweekend in Siddeburen 47 te determineren rassen op. Dat lag niet zozeer aan het grote aantal bezoekers, maar aan het aantal rassen dat iemand uit Garrelsweer meebracht, namelijk het fruit van 23 bomen (14 appel- en 9 perenrassen). Opvallend was dat de helft van de appelrassen en vijf van de zeven aangeboden perenrassen worden beschreven en afgebeeld in de bekende losbladige uitgave "Nederlandse Fruitsoorten" van de Heidemij uit 1942.³⁾

Tot slot

De collectiecommissie zal zich ook in 2023 weer inspannen om zo veel mogelijk rassen van de NPV-Fruithof collectie definitief te determineren. Wij zijn blij met de aanmelding van Willem Riezebos tijdens de alv vorig jaar oktober en nodigen hem hierbij uit om determinatiesessies in het oogstseizoen 2023 bij te wonen. Ook anderen die zich willen bezighouden met het determineren of zich erin willen verdiepen, kunnen zich aanmelden.

Namens de collectiecommissie NPV-Fruithof,
Marianne van Lienden,
Tekst en foto's (tenzij anders aangegeven)
E-mail: info@npv-pomospost.nl

2) Lees meer in *Pomospost winter 2022, p.7.*

3) Zie: <https://library.wur.nl/speccol/fruithof/fruit/>

Verslag collectiecommissie 3.

Ingrid Marie en Filippa in de schijnwerper

Twee populaire Deense appels

Soms kom je als liefhebber van fruit iets tegen waardoor je nieuwsgierigheid wordt gewekt. De aanleiding waren het bezoek aan een museum in Denemarken en de Apfel des Jahres 2021 in Noord-Duitsland. In beide landen staat vooral de Ingrid Marie appel in de belangstelling. De Denen kennen ook de appel Filippa, die ook naar een meisje is vernoemd. In dit artikel wordt dieper ingegaan op het ontstaan van deze twee populaire Deense appels.

De appel Ingrid Marie bij binnenkomst van het museum.

Als je op vakantie een willekeurig museum binnenloopt, word je soms verrast. Je loopt tegen een enorme appel aan, opgehangen aan het plafond van het natuurhistorisch museum Møntergården in Odense op het Deense eiland Funen. Dat het juist hier te zien is, is niet verwonderlijk: het eiland Funen wordt gezien als de geboortegrond van de Ingrid Marie en de tuin van Denemarken. Bovendien was het de honderdste verjaardag van de Ingrid Marie appel. In de 19e eeuw woonden de meeste Denen in vakwerkboerderijen in landelijke dorpen. Ze leefden van het land. De boerderij en het dorp waren het decor voor het leven van mensen die zelfvoorzienend waren.

Over Ingrid Marie en Karin Schneider wil ik het kort houden, want in Pomospost zomer 2014 zijn beide appels al uitvoerig beschreven. Ik probeer daarop een aanvulling te geven door ook de Deense appel Filippa te beschrijven, die net als Ingrid Marie naar een meisje is vernoemd.

Thematische tentoonstelling

Een van de thema's in dit natuurhistorisch museum ging over de appels van Funen. Bij een Deense appel denk je al gauw aan de Ingrid Marie appel die bij ons het bekendst is. Maar dit museum ging breder in op de typisch Deense appelrassen die op Funen geteeld werden of nog worden. Naast Ingrid Marie kwam een tweede ras, de Filippa, meer nadrukkelijk in beeld, die daar ook wel enige bekendheid geniet.

Verschillende appelrassen van Funen zijn genoemd naar de plaatsen op het eiland zoals Pederstrup, Elmelund, Rolund en Frørup. Ook landgoederen gaven hun naam aan appelrassen zoals Broholm Rosenaable, Hvidkilde Voksaeble en Arreskov Gravensten. De Langeland appel kwam natuurlijk van het eiland Langeland, dichtbij Funen. Dat Denemarken nog een vrij rijke geschiedenis heeft in de appelteelt bewijst een reeks van 448 *Malus domestica*-accessies, voornamelijk van lokale Deense oorsprong.

Afstamming en herkomst van Ingrid Marie

Omdat in de tuin van de landbouwschool in Høed een Cox's Orange Pippin stond, leek het waarschijnlijk dat Cox's Orange Pippin een van de ouders was van deze spontane kruising. Voor de andere ouder werd Cox Pomona getipt. Na DNA-onderzoek in 2011 bleek het vermoeden van de afkomst van Ingrid Marie bevestigd te worden. Op de landbouwschool Flemløse in het plaatsje Høed, zuidwestelijk op het eiland Funen, werkte Carl Madsen (1873-1940) als leraar veredelings technieken. Carl en Christine Madsen kregen in 1901 een dochter die ze Ingrid Marie noemden. In haar laatste jaren kreeg Ingrid Marie een leverziekte die haar erg verzwakte. Ze overleed in 1908 aan longontsteking op de leeftijd van 6 jaar.

Circa 1910 vond Carl Madsen, die erg gewaardeerd werd als leraar, de originele Ingrid Marie als zaailing tussen frambozenstruiken op de Høed-school tussen Voldtofte (tegenwoordig onderdeel van Flemløse) en Ebberup op westelijk Funen. Zo'n tien jaar later gaf de boom prachtig rode appels die bijzonder in de smaak vielen. Madsen nam contact op met de fruitveredelaar M.H. Mose in Glamsbjerg, die enkele exemplaren naar fruitkweker C. Matthiesen stuurde. De Royal Veterinary and Agricultural Universiteit van Kopenhagen had een sterke voorkeur voor de naam Glamsbjerg Reinet, de vindplaats van de appel. Het echtpaar Madsen was het hier niet mee eens, waarna de variëteit naar hun dochttertje werd vernoemd. Matthiesen beschreef de appel in *Dansk Frugt* in 1924 en vanaf 1936 werd de appel steeds verder verspreid door diens kwekerij in Korsør in de Deense regio Seeland. Ingrid Marie werd een van de populairste appelrassen van Denemarken. De originele

Filippa. Foto Baumschule Horstmann.

boom staat nog steeds in de betreffende schooltuin. De moederboom is sinds 1959 beschermd.

Verspreiding

Tot aan de Tweede Wereldoorlog is de boom veel aangeplant als productieappel, maar daarna is het ras geleidelijk verdrongen door smakelijker en rijker dragende nieuwe rassen. Bij de hobbyteler bleef de appel echter geliefd. Doordat het ras ook in de commerciële fruitteelt werd geteeld, is de appel bekend geworden en dus ook wijdverspreid. In Zweden wordt Ingrid Marie het meest gunstig geteeld, doordat het ras de warmte in zuidelijker gelegen landen minder goed verdraagt. Ingrid Marie wordt het meest in Noord-Duitsland, Zweden, Denemarken en Noorwegen geteeld. In noordelijke landen treedt minder monilia (vruchtrot) op dan in zuidelijke landen. Het ras is plukrijp vanaf half tot eind september. De appel is eetrijp vanaf eind oktober en in november en kan tot februari bewaard worden. Het gemiddelde gewicht van een appel is 112 gram, dichtheid 0,81, suikergehalte 11,5% en zuurgraad 0,8%. Zuur in appelsap 0,68%.

Ook voor het jaar 2021 werden in verschillende deelstaten van Duitsland de fruitrassen (Streuobstsorten des Jahres) van het jaar gekozen. Een commissie van BUND, de Pomologen-Verein en de Universiteit van Hamburg heeft op 5 mei 2021 de Ingrid Marie verkozen tot appelras van het Jaar 2021 in Noord-Duitsland.

Mutanten van Ingrid Marie

Red Ingrid Marie

Tegenwoordig is de Ingrid Marie appel in de zuidelijker gelegen aanplantgebieden vaak roder van kleur dan op vroegere afbeeldingen. Hoogstwaarschijnlijk is dit een gevolg van meer zon in vergelijking met Scandinavië. De groene basiskleur, die bij rijpheid in geel verandert, is niet langer te zien doordat de hele appel tamelijk donker karmozijnrood kan worden. Typisch voor het ras zijn de wijd omcirkelde lenticellen in de dekkleur. Individuele roestplekken zijn mogelijk.

Red Ingrid Marie heet eigenlijk Karin Schneider, maar het onderscheid is niet altijd duidelijk. De donkerste rode Ingrid Marie en de minst gekleurde Karin Schneider maken het onderscheid soms lastig.

Als je een Karin Schneider appelboom koopt, krijg je dus een Red Ingrid Marie. De rode kloon is ontstaan bij fruitteeler Aksel Schneider op Lolland in 1944. In diens boomgaard Sofiedal in Nørre Alslev op North Falster ontdekte zijn 4-jarige dochter Karin een Ingrid Marie boom met zeer donkerrode vruchten. Met een dekkingskleur van circa honderd procent waren deze vruchten veel roder dan de originele Ingrid Marie. Er werd enthousiast van de boom geknipt en dat werd naar de Landbouwuniversiteit gestuurd. Het bleek een nieuwe kloon van het ras te zijn, die Karin Schneider werd genoemd.

Met Ingrid Marie is ook veel kruisingswerk gedaan. Ingrid Marie heeft de volgende appellrassen voortgebracht:

- Alice (Lady Alice is een ander ras).
- Aroma (Ingrid Marie × Filipa), Scandinavië kent ook een rode mutatie van Aroma.
- Kim (Cortland × Ingrid Marie).
- Elstar en Ingol (beide zijn een selectie uit de kruising van Golden Delicious x Ingrid Marie).

Vader Karl Madsen.

Dochter Ingrid Marie.

Apfel des Jahres in Norddeutschland Ingrid Marie.
Foto Deutsche Pomologenverein.

Problemen voor de Ingrid Marie

Al 21 jaar plant het openluchtmuseum op de Kiekeberg (ten zuidwesten van Hamburg) de appelrassen van het jaar in de ontdekkingstuin, een levend genenarchief dat historische planten bewaart voor de toekomst. Er worden hier meer dan driehonderd fruitbomen en ruim zeventig verschillende soorten fruit in situ (op een bepaalde locatie, red.) beheerd. Volgens de Duitse pomoloog Eckart Brandt lijkt ook de Ingrid Marie te verdwijnen, een ras dat eigenlijk wijdverspreid is in Noord-Duitsland. De reden hiervoor zou klimaatverandering kunnen zijn: de sappige appel verdraagt de hogere temperaturen minder goed. De vrucht rijpt eerder en rot soms voor de oogst al aan de boom. Dat probleem gaat waarschijnlijk voor meer rassen gelden, die met de huidige klimaatveranderingen in een andere klimaatzone terecht komen, onthult Eckart Brandt. Tijdens het snoeien van de nieuwe appelboom voor de ontdekkingstuin legt de pomoloog uit hoe belangrijk het is om de takken in het eerste jaar niet te veel te belasten. "Een of twee appels kunnen blijven hangen om de soort en de smaak te testen. Maar het doel moet niet zijn dat de boom in het eerste jaren vrucht draagt." Museumtuinier Matthias Schuh vult aan: "De kroon moet tientallen jaren meegaan en daarom moet hij gestaag groeien. Als de takken nog jong en dun zijn, buigen ze onder het gewicht van de appels en blijft de boom altijd klein."

Niet alleen oude fruitrassen verdwijnen, de helft van de wilde bijensoorten wordt met uitsterven bedreigd. "Als we dood hout en holtes achterlaten op oudere fruitbomen, creëren we een schuilplaats voor insecten en vogels. In onze eigen tuin kunnen we de soorten goed observeren met behulp van insectenhôtels", adviseert Gudrun Hofmann, bioloog van BUND Hamburg.

De Filippa appel

Een van de vroegst rijpe Deense herfstappels is Filippa, die in 1877 als een toevalsaailling op het eiland Funen in Denemarken werd gevonden en waarvan Gravensteiner naar alle waarschijnlijkheid een van de ouders is. Filippa Johannsen, dochter van een schooljuf in Hundstrup op Funen, zaaide circa 1880 enkele pitten van een onbekend appelras in een pot. Een van de hieruit ontstane planten werd de moederboom van dit ras. De eerste vermelding was in 1893 waarna de aailling werd vernoemd naar Filippa. Toen de boom gekapt zou worden voor de bouw van een nieuwe school, kwamen de mensen in Hundstrup met succes in verweer. In 1910 werd de moederboom verplaatst naar de schooltuin in Hundstrup en in 1937 kreeg het ras een beschermde status. De boom staat er nog steeds. Dit middelgrote appelras is een echte zeldzaamheid, die tegenwoordig meestal alleen in particuliere tuinen en boomgaarden te vinden is.

De teelt

Filippa verspreidde zich snel in Scandinavië en werd rond 1890 in Noorwegen aangeplant, omdat de boom het barre klimaat goed verdraagt. Pas rond 1900 kreeg de variëteit meer bekendheid en werd zij op grotere schaal aangeplant. Als robuuste handappel, die ook geschikt is voor gebruik in de keuken, genoot zij lange tijd in Denemarken, Zweden en vooral in Noord-Duitsland (o.a. het 'Boomgarden-project' van Eckhard Brandt in Großwörden (<https://www.boomgarden.de/>) een grote waardering.

Aroma (Ingrid Marie x Filippa), foto Sonneruplund.

Alle kleurschakeringen van de Ingrid Marie in het museum.

De boom

De boom groeit middelsterk en vormt een brede kroon en veel kort fruihout. Volwassen bomen geven meestal jaarlijks een rijke oogst. Een groot voordeel is dat hij over het algemeen heel goed draagt, zelfs als het weer tijdens de bloei slecht is. De boom is resistent tegen schimmelziekten en is alleen in regenachtige gebieden gevoelig voor monilia. Het is een goede bestuiver, want het stuifmeel is van goede kwaliteit. Hij wordt bestoven door onder andere de variëteiten Cox's Pomona en Beauty of Bath. De boom wordt vroeg productief en draagt rijk. Het ras is weinig vatbaar voor schimmelziekten, maar is enigszins gevoelig voor monilia (*Monilinia fructigena*), vruchtrot.

De vrucht

De appel is middelgroot en de vorm varieert van walsvormig tot kegelvormig en is vaak wat onregelmatig. De brede ribben zijn kenmerkend. De schil is dun, glad en enigszins vettig, glanzend en de kleur is helder groenachtig-geel. Aan de zonzijde zijn er vaak rode vlammen of vlekken te zien. Kenmerkend zijn de duidelijke blauwachtige stippen over de gehele appel, die wit of rood omringd zijn aan de zonzijde. Het vruchtvlees is wit, fijnzellig, knapperig, geurig en sappig bij optimale rijping en heeft een pittig zoetzure smaak en een onmiskenbaar fijn kruidig aroma. De appel vereist wel enige warmte om goed rijp te worden. In echt koude gebieden wordt de vrucht bitter van smaak. Het ras kan van half tot eind september geoogst worden en koel bewaard tot en met eind november.

Filippa. Foto efferus.no.

De appels kunnen op een lagere temperatuur worden bewaard (2°C). Filippa wordt geprezen als een uitstekende handappel vanwege de unieke smaak.

Tekst en foto's, tenzij anders aangegeven, H. en S. Westra.

Bronnen

Museum Odense, website: <https://museumodense.dk/>
'Ingrid Marie' leidt sehr unter dem Klimawandel'.

Bron: Kreiszeitung Wochenblatt, 16-4-2021.

Karin Schneider Foto Marten Pelleboer.

Vraag en antwoord

Waarom hebben sommige vruchten geen pitten in het klokhuis?

Het verschijnsel dat sommige perenrassen geen pitten hebben, heet in de literatuur parthenocarpie. Het is een bijzondere vorm van vruchtvorming zonder dat er bestuiving heeft plaatsgevonden. De vruchten hebben een minimaal gevormd klokhuis zonder pitjes en soms ontbreekt het klokhuis. De vruchten die op deze manier zijn gegroeid, zijn meestal wat anders van vorm, iets kleiner en smaller.

Parthenocarpie wordt tegenwoordig ook gestimuleerd bij een aantal fruitrassen door bespuiting met het plantenhormoon gibberelline dat bepaalde groeiprocessen stimuleert. Dit verschijnsel is vooral bekend bij Conference, maar het komt ook geregeld voor bij Beurré Hardy, Triomphe de Vienne, Passe Crassane, St. Remy en Zwijndrechtse wijnpeer. Het treedt in mindere mate ook op bij de volgende perenrassen: Abbé Fetel, Butirra Rosata Morettini, Calebasse Bosc, Précoce de Trévoux en Ronde Perzikpeer (Belle de Bruxelles). Heel incidenteel treffen we het aan bij Comtesse de Paris, Doyenné du Comice, Général Leclerc, Pitmaston Duchesse, en Williams Bon Chrétien.

Bij sommige appelrassen komt het incidenteel voor, bijvoorbeeld bij Ellison's Orange, Golden Delicious, Gladstone, Jonathan, Laxton's Superb, Lombarts Calville, Queen Cox, Summerred, Winter Gold Pearmain, Yellow Transparent en Winston.

Er is enige indicatie dat vruchten met zaad beter smaken dan zaadloze vruchten van dezelfde grootte, geplukt van dezelfde bomen op dezelfde dag, maar er zijn helaas weinig meldingen te vinden over verschil in smaak tussen een vrucht met klokhuis en een parthenocarpie vrucht van hetzelfde ras.

Jan Veel

Tussendoor

Oproep van het Nederlands Fruit Netwerk (NFN)

Loiselrassen gezocht

De naam Loisel zal bij velen onbekend zijn. Toch kunnen wij de Waal Alfred S. Loisel (1806-1872) rekenen tot het selecte gezelschap van Nederlands grootste zaaiers van fruitrassen, evenals notaris J.H.T.W. (Johan) van den Ham (1822-1912), stichter van de Lunterse Tuinbouw Vereniging (1873-1953), prof. ir. A.M. Sprenger (1881-1958) en ir. Piet de Sonnaville (1917-1997).

Loisel heeft tijdens zijn verblijf in Valkenburg (Zuid-Limburg) veel appelfrassen gezaaid, en die zijn belangrijk Nederlands cultureel erfgoed. Wij willen de Loisel-rassen opsporen, vermeerderen en aanplanten voor hun behoud als fruitrassen die behoren tot het Nederlands cultureel erfgoed.

De appel Du Halder¹⁾, een Loisel-ras, is aanwezig in drie verschillende collecties, die alle drie in 2021 zijn onderzocht op hun DNA-profiel. Dit onderzoek heeft drie unieke DNA-profielen opgeleverd. Er kan er uiteraard maar één de goede zijn. Aan de pomologen van het Nederlands Fruit Netwerk de taak om de vruchten te determineren en te bepalen welke accessie de echte Du Halder is, en welke naam de andere twee accessies moeten krijgen. Wij hebben bij ons werk de afstamming van elke accessie (ouders en voorouders) betrokken, die met de huidige onderzoeksmethode te achterhalen is, en daarmee de echte Du Halder afdoende gedetermineerd, en opgenomen in de Nederlandse genenbank, GEN212.

Verder is Gloire de Fauquemont aanwezig in een boomgaard in Brabant. Het ras is op DNA geverifieerd en geïdentificeerd met die van CRA-W en NFC.

Limbourgeoise (Limburgse, Limburgerin) komt zowel voor in bovengenoemde boomgaard, als in de collectie van de Oberlausitz Stiftung in Görlitz (Duitsland). We hebben enthout van deze accessie (boom) gekregen en enten er dit voorjaar enkele bomen mee als refentiemateriaal.

Enthout van Reinette van Beek is vermoedelijk gevonden in Zuid-Duitsland en dit is onderweg naar het NFN.

1) *Berghuis (1868), deel 1, no. 10.*

Onderstaande rassen van Loisel zoeken we nog:

- Courtpendu Blanc Admirable
- De Groene Brabander
- Gestreepte Rambour van Beek
- Grote Framboise
- Grote Monniksappel
- Koningshandappel
- Pigeonnet Doré
- Pomme Loisel, synoniem Duchesse de Braibant
- Loisels Osterappel (we zoeken nog de originele Franse naam)
- Pomme Prince d'Orange
- Reinette Duchesse de Brabant
- Sire de Fauquemont²⁾
- Soie de Fauquemont
- Suikerappel van Beek

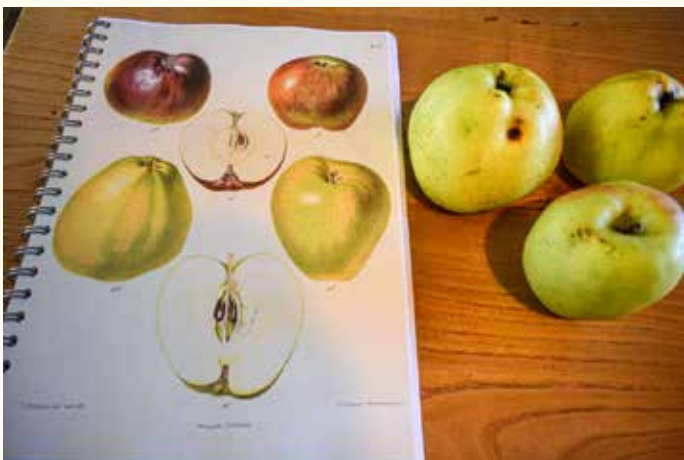
en een peer:

- Beurré Loisel³⁾

2) *Berghuis (1868), deel 1, no. 60.*

3) *Leroy, Dictionnaire de Pomologie, Volume 1.*

**Wie helpt ons aan informatie over Loisel en zijn rassen? Met elk snippertje informatie zijn we al geholpen bij onze speurtocht.
E-mail: fruitnetwerk@gmail.com**

Du Halder en de afbeelding bij Berghuis (1868).

De onthulling van de Du Halder boom in Valkenburg.

Bronnen

S. Berghuis. De Nederlandsche Boomgaard, deel 1, Appels, J.B. Wolters, Groningen, 1868.

Overlijdensakte A. Loisel, geraadpleegd 07-02-2023: <https://proxy.archieven.nl/1540/88EE423A28C943C6A36FAE77A5435CA8>

A. Leroy, Dictionnaire de Pomologie, Tome 1, Paris, 1867.

Pomoloog

Daar plukt u de vruchten van.

Marcel Tross Pomoloog

Advisering in:

- Aanleg en onderhoud
- Boomgaarden en boominspectie
- Vitaliteitsonderzoek
- Bodemanalyse
- Cultuurtechniek

Koewidensedijk 25, 7161 RJ Neede

E-mail: infopomoloog@gmail.com

Mobiel: 0622 - 33 0626

www.pomoloog.com

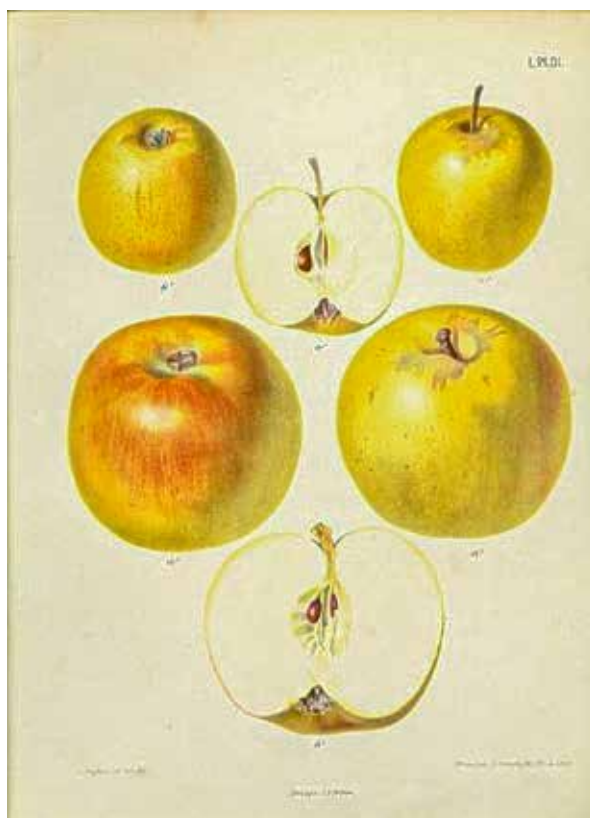
Salix Boomzorg

onderhoud van boom en landschap

- boomverzorging
- snoeien fruitbomen
- landschapsonderhoud
- erfplanting

www.salixboomzorg.nl | 06 486 972 37

Wilt u ook adverteren in de Pomospost en de vernieuwde website van de NPV?
Neemt u dan even contact op met onze voorzitter, Tammo Katuin voorzitter@npv-pomospost.nl
of de webbeheerder, Bert Koppe: beheer@npv-pomospost.nl

Sire de Fauquemont.

Boekenwurm

Nieuws van het Documentatiecentrum Schenking en aankopen

“Ik denk dat het goed is als de twee delen van “De Nederlandsche Boomgaard” van S. Berghuis (1868) naar de plaats teruggaan waar ze vandaan komen” schreef Jan Heemstra, die de herkomst van deze boeken toelicht. Zij komen van zijn opa, naar wie hij vernoemd is. Opa Heemstra was Rijkstuinbouwconsulent voor Groningen en Drenthe en had altijd erg veel belangstelling voor appelrassen. Ook was hij leraar aan de G. A. van Swietenschool in Frederiksoord. Hoe hij in het bezit van de boeken is gekomen, is niet bekend, want hij is al in 1960 overleden. Rond 2000 sprak Jan Heemstra met de heer M.A. Erkelens over zijn opa. De oude heer Erkelens was, net als opa Heemstra, Rijkstuinbouwconsulent geweest en had hem nog in zijn werk meegemaakt, hijzelf als jong broekje en opa Heemstra als oude rot. Toen Jan Heemstra hem de boeken liet zien, zei Erkelens hem dat hij er maar heel zuinig op moest zijn. De overdracht van de waardevolle boeken heeft in december jl. plaatsgehad op een toepasselijke plek, namelijk in het paviljoen van de Fruithof, waar het Documentatiecentrum van de NPV en de Fruithof is ondergebracht, zie foto.

Vierdehands

Na 150 jaar vertonen de boeken wel wat slijtage aan de band, maar het boekblok is in goede staat en compleet. De gebruikssporen zijn te begrijpen na bestudering van de stempels op het schutblad: de boeken zijn drie keer in andere handen overgegaan. J.W. Alings, wiens naam met de hand is geschreven op het schutblad van beide boeken, was waarschijnlijk de eerste eigenaar. J.W. Alings (1821-1894) was directeur van het doofstommeninstituut in Groningen en bekend vanwege het boekje “Meten is weten” (1854) dat hij heeft geschreven. Blijkbaar had hij een brede belangstelling.

In de boeken staat tevens het stempel van A.C. Ide (1857-1925) die Rijkstuinbouwleraar was (een oude naam voor Rijkstuinbouwconsulent). De A.C. Idehof in Frederiksoord dankt zijn naam aan Ide, van 1884 tot 1896 de eerste directeur van de G.A. van Swieten Tuinbouwschool. Deze opleidingsschool werd in 1884 gesticht door de Maatschappij van Weldadigheid en was de oudste tuinbouwschool van Nederland (opgeheven in 2005). Ide werd in 1896 benoemd tot leraar in de boomteelt en warmoezerij aan de Hogere Land- en Bosbouwhoogeschool in Wageningen en nam op 1 april 1925 na een dienstverband van veertig jaar afscheid van deze hogeschool. De vader van Jan Heemstra, die in 2006 is overleden, wist alleen dat opa bevriend was met A.C. Ide. Ook is het stempel van de G.A. van Swietenschool in Frederiksoord aangebracht op het schutblad van beide boeken.

NPV en Fruithof zijn verheugd over de schenking van dit belangrijke pomologische standaardwerk en bedanken de familie Heemstra hiervoor heel hartelijk.

Meer nieuws

Na twee rustige jaren als gevolg van de pandemie is er in 2022 weer het een en ander gebeurd met betrekking tot het Documentatiecentrum. De jaargangen 2017 tot en met 2020 van Pomospost

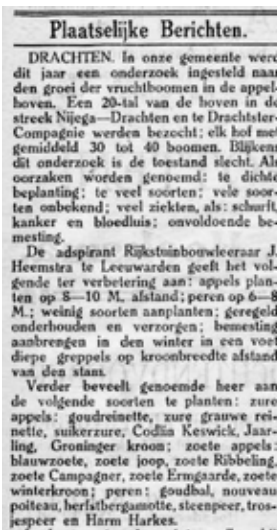
en de jaargangen 2017 tot en met 2019 van Pomologia van de Nationale Boomgaarden Stichting in België zijn in de band gezet.

De volgende boeken zijn aangeschaft in 2021:

Bernkopf, Dr. S., 300 Obstsorten. Ein Streifzug durch die oberösterreichische Obstbaumvielfalt. Trauner Verlag, Linz 2014.
Eisenbarth, Ph., Einheimische Mandeln. Pomologen Verein e.V. Hamburg 2020.
Kaiser, U. (Hg.), Richard Zorn: Verzeichnis aller in Deutschland angebauten Kernobstsorten. Quelle & Meyer. Wiebelsheim 2019.
Schlitt, M., Jan Bade, Jens Meyer, Sachsens historische Apfelsorten. Beschreibungen - Abbildungen - Erhalt. Gunter Oettel. Görlitz Zittau 2021.

In 2022 is aangeschaft:

Verhagen, R., Groninger Kroon. Atlas van Groninger appelrassen. Koninklijke Van Gorcum. Meppel 2022.

Opa en oma, broer Evert en Jan Heemstra, jaren vijftig, Groningen.

Jan Heemstra overhandigt de boeken aan Marianne van Lienden.

Het Documentatiecentrum is geopend op de eerste woensdag van de maand.

Plaats: Fruithof, Majoor van Swietenlaan 1a, Frederiksoord.

Tijd: 10.00 - 15.00 uur.

De boeken worden alleen ter inzage gegeven.

De digitale catalogus verschijnt naar verwachting eind maart op de website, www.npv-pomospost.nl

Beheerder van het Documentatiecentrum: Marianne van Lienden.

Voor vragen of informatie kunt u bellen naar tel. 0593-562222 of een email sturen naar info@npv-pomospost.nl

Groninger Kroon. Atlas van Groninger Appelrassen Boekrecensie

Eind 2022 is het boek Groninger Kroon. Atlas van Groninger appelrassen verschenen. Rogier Verhagen uit Garmerwolde beschrijft hierin kort negentien Groninger appelrassen met hun kenmerken, oorsprong en gebruiksmogelijkheden. Het boek is op een toegankelijke wijze geschreven en geeft teeltinformatie, recepten en tips voor aanschaf en onderhoud van deze appelrassen. Het atlaskarakter blijkt uit de adresinformatie en de kaart met boomgaarden waar bepaalde rassen aan te treffen zijn.

Aanleiding

De aanleiding voor het boek was de afscheidsreceptie van de directeur van Het Groninger Landschap, die de aanwezigen een ent van een appelboom als cadeau mee naar huis gaf. Een ent van de Groninger Kroon was er ook bij en die werd het meest meegenomen. Waarom? Dat maakte Rogier Verhagen nieuwsgierig. Het bleek dat dit ras gezien werd als echt Gronings. Toen hij wilde opzoeken wat deze appel nu zo bijzonder maakt, was er nauwelijks informatie over Groningse appelrassen te vinden. Hij verdiepte zich verder in het onderwerp en vond veel informatie, maar die was vooral geschreven door specialisten voor specialisten.

Dus besloot hij zelf een boek te maken, maar bedoeld voor een breed publiek. Met informatie waar een leek wat aan heeft, want die wil weten welke boom geschikt is voor zijn tuin, hoe de appels smaken, wat de opbrengst is en voor welke gerechten een appel geschikt is. En voor mensen die een appelboom willen aanplanten die in Groningen thuishoort. Zo kan men ook bijdragen aan het behoud van het eetbare erfgoed dat zo'n appelras eigenlijk is.

Voor zijn boek kreeg Verhagen hulp van Harry van der Laan uit Froombosch, volgens de schrijver een wandelende encyclopedie op het gebied van appelrassen. Van der Laan heeft vooral geholpen om de kenmerken en de oorsprong van de verschillende rassen goed in het boek te vermelden, zoals welke kweker het ras heeft ontwikkeld en welke rassen daarvoor zijn gekruist.

Rassenkeuze

Aanmerkingen zijn er te maken op de gekozen appelrassen. In het algemeen kun je pas met zekerheid een naam aan een appel geven als die voldoet aan allerlei kenmerken die in de geaccepteerde literatuur zijn vastgesteld, met name vruchtvorm, kleur, smaak, rijptijd, herkomst en teelteisen van een ras. Bovendien zijn rassen die in de handel zijn geweest onder die naam (inclusief synoniemen) ook landelijk geregistreerd. Allereerst zijn er van de negentien behandelde appelrassen twee niet Gronings: Zoete Pippeling en Zoete Roemeling. Ze zijn opgenomen, omdat ze ook in Groningen verspreid zijn. Maar er zijn andere rassen die veel vaker voorkwamen

Bladzijde uit het boek.

en voorkomen in Groningen, zoals Bramley's Seedling (Sedeling genoemd in Groningen), de oude Goudrenet en Jonathan, die eerder een plaats in de lijst hadden verdiend.

Kijken we naar de zeventien rassen die wel van Groningse herkomst zijn, dan zijn slechts vier ervan voldoende beschreven en geregistreerd in de literatuur: Groninger Kroon, Reinette van Ekenstein, Tulpappel, en Zoete Kroon. Deze vier Groninger rassen zijn ooit landelijk breed verspreid. Vier andere, Valkappel, Veendammer Glorie, Willem III en Winschoter Glorie zijn halverwege de vorige eeuw slechts kort beschreven en geregistreerd, zie het "Netherlands Register of Apple Cultivars" van Ir. B. Kiès, Wageningen 1969.

De overige negen rassen zijn niet geregistreerde Groningse streekassen. Ze zijn door enkele liefhebbers onder een streeknaam gevonden in één of enkele regio's in Groningen en door hen kort beschreven en in collecties opgenomen en verspreid. Maar door de summere beschrijvingen is niet na te gaan of een appelboom die je onder zo'n streeknaam aanschaft, een correcte naam heeft. Het kan de vrucht van een heel ander ras zijn en er is geen referentiemateriaal om te kijken of de naam wel klopt. Afgezien nog van de vraag of deze streekassen – met uitzondering van Noorderkroon en Rode Pippeling – kwalitatief wel de moeite waard zijn om aan te schaffen of om ze verder te gaan verspreiden.

Niettemin is het een fraai boek met prachtige foto's, dat veel informatie biedt. De lezer kan met dit boek in de hand ook nagaan hoe hij door de aanschaf van Groninger rassen kan bijdragen aan het behoud van Groningse appelrassen.

Jan Veel

Titel: Groninger Kroon. Groninger Appelrassen.

Schrijver: Rogier Verhagen.

Uitgever: Koninklijke Van Gorcum b.v. 2022.

Hardcover, 132 pagina's.

ISBN: 9789023259435.

Prijs: € 27,50.

Coendersborg, foto uit het boek.

Smeerperen

Recepten bij de middenpagina

In deze rubriek besteedde ik al eerder aandacht aan het eten van peren. Dat dit nu weer geschiedt, is het gevolg van de beslissing dat bij de intussen populaire middenpagina de recepten hiermee parallel moeten lopen.

Een lezer mailde me dat hij op mijn aanwijzing het recept met peren en wortels in de Pomospost herfst 2022 samen had gekookt en dat dit bepaald geen smakelijk recept was. Alsof ik had beweerd dat het gerecht lekker zou smaken. Ik moet dan even een illusie van de lezers wegnemen, gewekt door het schitterende kookboek van Carolus Battus, "Het excellente kookboek van doctor Carolus Battus" uit 1593. Uit dit boek zou je de indruk krijgen dat het eten een festiviteit was. Het kookboek is enkel geschreven met het doel de voeding van de mensen te verbeteren. De overgeleverde kookboeken – het oudste Nederlandse kookboek stamt uit 1514 – zijn geschreven voor en door de toenmalige rijken, de (adellijke) elite. De gewone man was een boer, die voor zijn eigen voedsel moest zorgen en dat was karig, eenzijdig en niet lekker. Ik kom uit Westerwolde, niet bepaald een voorlijke streek van Nederland en in mijn jeugd was bij ons het eten ook zeer eenvoudig.

De middeleeuwen duurden circa duizend jaar, waarin er regionaal duidelijke verschillen waren, bijvoorbeeld in de Betuwe was het beter dan in Drenthe. Men at meestal een soort soep, zoals erwtensoep, soep van graan, groente en soms een stukje vlees. Appels en peren werden mee verwerkt en soms ander fruit en dat was belangrijk. De harde peren bleven het langst goed en die waren in de winter dan ook de enige bron van vitamine C.

De mooie handperen, zoals afgebeeld in dit blad, werden tot ca. 1650 niet gewaardeerd. Smeerperen werden deze genoemd. Rauw fruit eten was ongezond. "De Kartesiaanse medicynne of de institutie der medicynne" zegt hierover in 1683 het volgende:

De Peren komen naast d'appelen: hier onder heeft men Suiker-peren, Kaneel- en Saffraan-peren, Konings-peren, Suikerei-peren, Riet-peren, Smeerperen, Winter-peren oft Harmen Harkes-peren, Bergemotten oft Soppende groentjes, en diergelyke meer. Alle sagte en volkomentlijk rype peeren, matig gegeten, zijn niet ongesond; maar de harde, onrijpe en suire veel gegeten, maken veel siekten, om datse veel suir (zuur) maken en het bloed verdikken.

In het Woordenboek der Nederlandsche Taal lezen we: een smeerpeer is iemand met een gezonde appetijt die veel kan eten. Verder vinden we: Smeerpere, gewestelijk, bijvoorbeeld te Gent, voor iemand die veel eet: 't Was zulk 'n smeerpere van e manneke: 't at al op dat 't hadde, Loquela (1887). Als het op pizza eten aankomt, is mijn zoon een echte smeerpeer.

Tot de rassen die in de oude tijden gegeten werden, behoren onder andere:

- Diamantpeer (Blanke Diamantpeer), een bergamotpeer, heel zoet.
- Goudbal, uit de veenkoloniën, niet houdbaar.
- Haantjespeer of West-Friese, goed om te koken.
- Zwijndrechtse wijnpeer, om te stoven en rijp ook uit de hand, is slecht te bewaren.
- Zomerbergamot, een matig grote tot grote peer met een mooie dikke buik die bij de steel eindigt in een korte stompe punt. De schil heeft een bleek geelgroene kleur met een gewassen lichtrode dekkleur aan de zonkant. De vrucht is volledig bezaaid met grijsbruine stippen. Het witte vruchtvlees heeft een fijne zachte structuur, is lichtjes zuur met een bescheiden zoet aroma. Een goede handpeer. Herkomst: mogelijk Frankrijk, zeer oud, 1768, mogelijk ouder.

Het is wel zeker dat elk ras een bepaalde toepassing heeft gehad en met een bepaald doel is gekweekt. Een nieuw ras ontwikkelen duurt lang en voordat je weet of het bruikbaar is nog veel meer tijd verstreken. De perencollectie van de NPV is nog jong en er is over de toepassing nog veel te ontdekken.

De tijd van Lodewijk XIV, de Zonnekoning (1638 - 1715), is in de keuken de waterscheiding. Door het varen rond de wereld kwamen diverse planten naar West-Europa, onder andere de aardappel, cacao, mais en tomaat. Lodewijk beknotte de macht van de adel en stichtte een groot hof. André Le Nôtre, tuin en landschapsarchitect, had een prachtige tuin ontworpen bij het grote kasteel van Nicolas Fouquet, een hoge ambtenaar. Dat vond Lodewijk niet oké en Fouquet belandde in het gevang. Bij Versailles stond al een dingetje, een paleis dat werd opgeleukt. Le Nôtre mocht de tuin bij Versailles ontwerpen, de grootste Franse tuin ter wereld. De ontwerper en directeur van de koninklijke fruit- en moestuinen was Jean-Baptiste de la Quintinie. Hij voorzag de koninklijke tafels van verse groenten en fruit. Voor het eerst werd geteeld naar de wens van de klant. Lodewijk XIV hield van boterperen. Quintinie kweekte meer dan 500 perenrassen, Beurrés, Fondantes, Besi peren enzovoort, die boterzacht waren en niet houdbaar. In Bon Chretien d'Hiver, de favoriet van Lodewijk XIV, meende men een symbool voor de opgaande zon te herkennen. In 1816 werd de officiële naam van deze peer Williams Bon Chretien en is de zegetocht van deze peer over de hele wereld begonnen.

Het kweken van boterperen ging maar door, de laatste is Red Modoc uit 2012, een kruising van de Red Bartlett en de Forelle peer. Met zijn bloedrode kleur, zoete smaak en een goede houdbaarheid in de koelkast, is ze zowel geschikt als handpeer als te gebruiken in gerechten.

Red Modoc.

Recepten voor een compleet Fruitmenu

De NPV richt zich op de oude fruitrassen, maar misschien is er iemand die eens aan de slag wil met de nieuwe rassen, bijvoorbeeld de vrij nieuwe Goliath van Piet de Sonnaville. Negentig procent van de markt voor peren bestaat nu uit Conference. Deze handpeer heeft veel voordelen voor de fruitkweker: hij is goed te bewaren en te transporteren. Van heel veel verschillende peren zijn we gegaan naar nog één ras, tja, het is de realiteit. Nu volgen de recepten voor een compleet fruitmenu.

Roggebrood met peren of appelstroop met paté

Ingrediënten

- 5 plakjes roggebrood
- Appel- of perenstroop naar smaak
- 200gr paté

Bereiding

Snijdt het roggebrood in vierkantjes. Besmeer de vierkantjes roggebrood met de stoofperenstroop en leg ze op een schaal. Schep op elke roggebroodje een stukje paté.

Serveertip

Je kunt met een borrelglasje rondjes uit het roggebrood steken. Varieer met diverse soorten paté, bijvoorbeeld wildpaté of champignonpaté. Stoofperenstroop is een seizoensproduct dat alleen verkrijgbaar is in de maanden september t/m maart. Deze stroop kan ook worden vervangen door appelstroop.

Maïspap

Ingrediënten

- Half kopje polenta
- Twee kopjes melk
- Honing of suiker naar wens
- Noten: hazelnoten, pistaches, amandelen
- Fruit: blauwe bessen, frambozen, aardbeien, peren, appels

Bereiding

Breng de melk tot bijna aan de kook. Net voordat deze gaat bubbelen, roer je de polenta erdoor. Blijf roeren. Schep nu eventueel honing of suiker erdoor. Wil je de polenta wat kruidiger maken, dan kun je nu kaneel of kardemom toevoegen. Verdeel de polenta over twee kommen zodra het de gewenste dikte heeft. Serveer met fruit en gehakte noten. Kook de noten en de appels en voeg deze toe. Giet er eventueel wat amandelmelk bij. Voeg de gekookte peertjes en of appels toe.

VRUCHTBOMEN EN KLEINFRUIT

Biologisch - dynamische
KWEKERIJ
DE VROLIJKE NOOT

Oosterbutenweg 2
8251 GH Wapserveen
tel. 0521 - 321 580
www.devrolijkenoot.nl

NL_BIO-01
skal 6148

verkoop van november tot mei
op vrijdag en zaterdag van 9:00 tot 17:00 uur.
Overige dagen op afspraak

Roel Huistra
ecologisch hovenier

**aanleg en onderhoud van
boomgaarden en boerenerven**
Zeerijp (GR) 06-13505045
rmhuistra@gmail.com

Goud voor groen

**Vruchtboomkwekerij &
Hoveniersbedrijf**

Auke Kleefstra

- * BIO-fruitbomen en -kleinfruit
- * zeer uitgebreid sortiment & historische rassen
- * pomologisch onderzoek
- * vakkundig advies, aanplant en snoeiwerk

kwekerijadres:
Boskwei 3 (Bosweg)
9262 SX Sumar
T: 0566-631588/06-50972593
E: arkleefstra@zonnet.nl

kwekerij- & postadres:
Weaze 29
8495 HE Aldeboarn
T: 0566-631588/06-50972593
E: arkleefstra@zonnet.nl

Voor openingstijden en meer informatie:

WWW.VRUCHTBOOM.NL

**Boomkwekerij
ten Elsen**

Wij kweken duurzaam met
milieukeur en onder skal

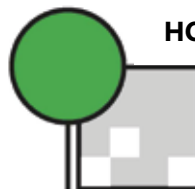
Gespecialiseerd in:
> Vele soorten fruitbomen
> Erf- en landschapsbeplanting
> Aanleg en onderhoud van
boomgaarden en landschapstuinen

Bezoek www.tenelsen.nl
voor meer informatie

Kempersdijk 50, 7161 RG Neede
0545 - 293 065 / 0612 - 239 168
info@tenelsen.nl
www.tenelsen.nl

- 🍏 Tuinontwerp
- 🍏 Tuinaanleg
- 🍏 Bestrating
- 🍏 Tuinonderhoud
- 🍏 Boomverzorging
- 🍏 Vijveraanleg
- 🍏 Houtbouw

HOVENIERS & BESTRATINGSBEDRIJF

H.W. Mollema BV

Tel. 0598 431135

www.hwmollema.nl

NPV website

NPV op FaceBook